

**Eläimellinen, inhimillinen ja yliluonnollinen:
varislintu amerikkalaisessa nykyrunoudessa**

Hanna Tammela
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Huhtikuu 2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Hanna Tammela	
Työn nimi – Title Eläimellinen, inhimillinen ja yliluonnollinen: varislintu amerikkalaisessa nykyrunoudessa	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 66 s. + lähteet 4 s.
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan varislintuja amerikkalaisessa nykyrunoudessa niiden inhimillisyyden, eläimellisyyden ja yliluonnollisuuden kautta. Tutkimusmateriaalina ovat Enid Osbornin ja Cynthia Andersonin toimittama <i>A Bird Black as the Sun: California Poets on Crows & Ravens</i> -runoantologia (2011) sekä Margo Tamezin <i>Raven Eye</i> -runoteos (2007). Tutkimuskohteena ovat materiaalista valikoidut runot, joiden analyysissä hyödynnetään kognitiivisen kirjallisuudentutkimuksen ja ekokritiikin keinoja.</p> <p>Inhimillisuus näkyy runojen linnuissa erityisesti metaforina. Linnuille annetaan humaaneja piirteitä, niillä uskotaan olevan samanlaisia tunteita ja kokemuksia kuin ihmisillä ja niiden käytöstä selitetään inhimillisestä näkökulmasta. Eläimellisyys puolestaan ymmärretään ei-inhimillisenä, kulttuurin ulkopuolisena ja raakana vaistonvaraisena toimintana, joka erottaa eläimet ihmisistä. Yliluonnolliseen taas luetaan myyttinen korppihahmo, joka esiintyy monissa legendoissa sekä kaikenlaiset metamorfoosit ihmisen ja eläimen välillä.</p> <p>Varislinnuilla on pitkä historia kaikissa kulttuureissa ja niiden rooli on hyvin kaksijakoinen. Mustat linnut yhdistetään usein pimeyteen, kuolemaan ja pahoihin enteisiin mutta toisaalta niitä arvostetaan älykkäinä eläiminä ja toisinaan ne nähdään myös jumalallisia yhteyksiä omaavina henkiolentoina.</p> <p>Tämän työn tavoitteena on tuoda varislinnut esiin merkittävänä kulttuurisina hahmoina sekä pohtia sitä, millainen vaikutus lintujen representaatiolla kirjallisuudessa on ihmisten suhtautumiseen todellisen maailman lintuja kohtaan sekä sitä, miten ei-inhimillistä voidaan kuvailla runouden kielellä, joka on kuitenkin aina lähtöisin inhimillisestä mielestä.</p>	
Asiasanat – Keywords ekokritiikki, kognitiivinen kirjallisuudentutkimus, metafora, symboli, runo, varis, korppi, lintu, crow, raven, <i>A Bird Black as the Sun</i> , inhimillisuus, eläimellisyys, yliluonnollisuus	
Säilytyspaikka – Depository JYX-tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Eläimet kirjallisuudessa	4
1.2 Lintujen erityisasema	7
1.3 Varislinnut tutkimuskohteena	10
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	17
2.1 Ekokritiikki	17
2.2 Kognitiivinen metaforateoria	23
3 ELÄIMELLINEN RAAKKUJA	27
3.1 "Sack of feathers": runolintujen ruumiillisuus	28
3.2 "Not a crow in a sight": lintujen läsnäolo	32
3.3 "The shadows hold us between worlds": villi kulttuurilintu	34
4 INHIMILLINEN SIIVEKÄS	41
4.1 "Afloat with black wings spread": metaforinen varislintu	42
4.2 "Talking trash and telling lies": runolintujen käytös	45
5 YLILUONNOLLINEN MUODONMUUTTAJA	50
5.1 "Shape them into muscle and blood": varislinnut luojina	51
5.2 "He is an old man again": höyhenpeitteinen ihminen	60
5.3 "Maybe they are the Dead returned": runolinnut ja kuolema	62
6 PÄÄTÄNTÖ	65
LÄHTEET	67

1 JOHDANTO

© Streak and the Raven

When one enters Raven's world, myth, philosophy, and science intertwine. Westerners may believe that they alone are the masters of the universe, that only they hold the keys to knowledge. Such people walk alone in the World of Man all the days of their lives, never realizing that Raven's world is all around them. There are those, however, who answer Raven's call and accept his invitations. They reach out their hands and open their eyes, and the invisible veil between the world of people and the world of Raven is lifted.

(Feher-Elston 1991, 11-12.)

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani varislintuja¹ amerikkalaisessa nykylyriikassa. Keskityn lintuihin erityisesti metaforisina hahmoina sekä metamorfoosin teemaan, joka ilmenee valitsemassani materiaalissa inhimillisen ja ei-inhimillisen välisen rajapinnan häilymisenä. Lisäksi paneudun luonnon ja kulttuurin välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja niihin konflikteihin, joita näiden yhteen törmääminen on aiheuttanut. Lähestyn valitsemieni materiaaleja ekokritiikin sekä kognitiivisen kirjallisuudentutkimuksen kautta, koska Suomessa molemmat ovat vielä suhteellisen tuoreita tutkimussuuntauksia, koen näiden avulla tuovani uutta aineistoa tutkimuskentälle. Pysin painottamaan työssäni metodien käytäntöön soveltamista ja tuottamaan korkealaatuisia analyysejä runoista, joista ei ole aiempaa tutkimusta vielä tehty.

Valitsin aiheekseni varislinnut, sillä olen aina ollut kiinnostunut linnuista ja eritoten lentämisestä. Linnut on usein mielletty vapautensa vuoksi jollain lailla ihmisen kahlitsemattoman sielun ja lennokkaan mielikuvituksen vastineiksi ja kautta aikojen ne ovat esiintyneet niin myyteissä kuin faabeleissakin, milloin kiusantekijän ja milloin ”hyviksen” roolissa. Grimmin saduista esiin nousee erityisesti vihollisilta pahuuden palkaksi silmiä nokkivat korvit mutta toisaalta myös kaunis ja oikeamielinen joutsen, joka rumasta ankanpoikasesta kasvaa. Nähtävissä on myös mustavalkoinen

---

¹ Käytän selvyvyyden vuoksi epätieteellistä termiä ’varislinnut’ tarkoittaessani sekä korppeja että variksia, vaikka molemmat lajit varisten (*Corvus*) sukuun kuuluvatkin.

väriasetelma, mustan edustaessa kuolemaa, pimeyttä ja pelkoa ja valkoisen hyvyttä, vapautta ja valoa. Kiinnostava seikka useissa myyteissä onkin se, että varislintujen kerrotaan alun perin olleen valkoisia mutta tehtyään jotain väärää tai suututtaessaan jonkun, ne ovat saaneet kantaakseen mustan värin. Esimerkiksi kreikkalaisessa tarustossa valkoinen varis toimii viestinviejänä ja kertoo Apollolle tämän rakastajattaren naiseen tavallisen kuolevaisen, josta sydämistyneenä Apollo käreäyttää linnun höyhenet mustiksi ja surmaa rakastajattarensa (Sax 2003, 44–45).

Päättökohdeeni ovat Enid Osbornin ja Cynthia Andersonin toimittama runoantologia *A Bird Black as the Sun: California Poets on Crows & Ravens* (2011), johon on kerätty runoja yli 80 kalifornialaiselta kirjailijalta sekä Margo Tamezin Pulitzer-ehdokkuuden saanut runoteos *Raven Eye* (2007). Tamezin teosta on käsitelty muutamissa artikkeleissa mutta laajempaa tutkimusta siitä ei ole tehty. Hsinya Huang pohtii artikkelissaan ”Towards Transnational Native American Literary Studies”, miten alkuperäiskansojen kirjallisuutta voidaan soveltaa monikansallisessa kontekstissa ja käyttää Tamezin runoelmia esimerkkeinä (Huang 2011, 3) ja Joni Adamson puolestaan analysoi esseessään ”’¡Todos Somos Indios!’ Revolutionary Imagination, Alternative Modernity, and Transnational Organizing in the Work of Silko, Tamez, and Anzaldúa” Tamezin runouden teemoja (ympäristömyrkyt, seksuaalinen väkivalta, rajaseudun ongelmat) suhteessa Gloria Anzaldúan teksteihin, joissa käsitellään kansallisuuksien ja valtioiden rajoja metaforisena avoimena haavana (Adamson 2012, 3).

A Bird Black as the Sun -antologiaa ei ole vielä tutkittu lainkaan tai ainakaan mitään julkaistua materiaalia siitä ei löydy. Sitä vastoin varislinnuista tutkimusta on tehty paljonkin mutta lähinnä vain eläintieteellisistä näkökulmista. Esimerkiksi Lawrence Kilham perehtyy teoksessaan *The American Crow and the Common Raven* (1989) erityisesti varislintujen luonteenomaiseen käyttäytymiseen ja John M. Marzluff puolestaan keskittyy ihmisten ja lintujen väliseen vuorovaikutukseen teoksessaan *In the Company of Crows and Ravens* (2005). Kirjallisuudessa esiintyvistä variksista ja korpeista tutkimusta on vielä varsin vähän. Oma aihettani lähimpää sivuaa Karen Bukowickin väitöskirja *Truth and Symbolism: Mythological Perspectives of the Wolf and Crow* (2004), jossa näiden jossain määrin ihmisten vieroksumien eläinlajien yhteistä symboliikkaa tulkitaan varsin monipuolisesti Raamatun, antiikin myyttien, Aisopoksen faabeleiden, Shakespearen sekä Amerikan alkuperäiskansojen perimätiedon kautta. Lisäksi varislintuja käsitellään monissa artikkeleissa mutta useimmat niistä keskittyvät Edgar Allan Poen ”The Raven”-runoon (1845). Itse en aio tässä työssäni syventyä ”The Ravenin” symboliikkaan kovin

yksityiskohtaisesti mutta sen jättäminen täysin huomiotta olisi kuitenkin mahdotonta, käsitellessäni aihetta nimenomaan amerikkalaisen kirjallisuuden pohjalta. Yksittäiseksi runoksi Poen tekstillä on kiistatta ollut varsin suuri vaikutus korppien suosioon tummanpuhuvina viestinviejinä amerikkalaisessa populaarikulttuurissa, mutta merkittäviä lintuhahmoja on kuitenkin esiintynyt maailmankirjallisuudessa jo antiikin Kreikasta lähtien, joten kaikkea kunniaa näiden siivekkäiden maineesta ei Poelle voida myöntää.

Olen rajannut aiheeni vain amerikkalaiseen runouteen, vaikka ilmiö ei missään nimessä olekaan ainoastaan amerikkalainen vaan varislinnut esiintyvät laajalti sekä biologisena lajina että maailmankirjallisuuden ja populaarikulttuurin hahmoina kaikkialla. Yhdysvaltojen historia on suhteellisen lyhyt ja siellä kaikkien mantereiden kulttuurit sekoittuvat toisiinsa niin tiiviisti, ettei nykykirjallisuudessakaan ole voitu välttyä vaikutteilta, jotka kumpuavat esimerkiksi eri uskonnoista ja kansojen perimätiedoista sekä historiallisista kohtaloista. Lisäksi villieläimillä on aina ollut amerikkalaisessa kirjallisuudessa hyvin ainutlaatuinen rooli: kesyttömät eläimet ovat rajaseutujen (engl. *frontier*) ja uuden maailman, vapauden ja suuren tuntemattoman symboleita (Allen 1983, 10-13, 15).

Jaottelen työssäni amerikkalaisessa nykylyriikassa esiintyvät varislintujen roolit kolmeen luokkaan: eläimelliseen, inhimilliseen sekä yliluonnolliseen. Kategoriat ovat suhteellisen yleisluontoisia ja epätäsmällisiä mutta koen niiden silti tuovan esiin tärkeimmät seikat, jotka tutkimassani runoudessa nousevat esiin. Eläimellisyyteen luokittelen lintujen lintumaisuutta, ruumiillisuutta, alkukantaisuutta ja ympäristöä fyysisenä elementtinä korostavan materiaalin. Inhimillisyyteen luen linnuille annetut ihmismäiset piirteet, personifioinnin sekä kaikenlaisen lintujen sielunelämää ihmisen silmin kuvaavan aineiston. Usein eläimistä puhuttaessa unohdetaan, että ihminen on yksi eläin muiden joukossa ja vaikka erottelenkin tässä inhimillisen ja ei-inhimillisen, pyrin silti häivyttämään niiden välistä rajaa, erityisesti viimeisessä luvussa, jossa käsittelen tietynlaista lintu-ihmisyyttä, ihmisistä linnuiksi ja päinvastoin muuntuvia hahmoja. Viimeiseen ryhmään kerään myös muunlaisia mystisyyteen ja yliluonnollisuuteen viittaavia runoja, joissa linnut ovat kahden maailman välillä seilaavia viestintuojia ja jopa maailman luoja ja jumalolentoja.

Keskityn työssäni inhimillisen ja ei-inhimillisen kohtaamiseen sekä sekoittumiseen kirjallisuudessa, varislintujen moninaisiin rooleihin ja metaforisiin merkityksiin amerikkalaisessa nykyrunoudessa ja siihen, millaisia eri tulkintamahdollisuuksia niistä avautuu. Tutkimuskysymyksilläni pyrin

selvittämään mahdollisimman monipuolisesti, miten varislintuja käsitellään runoudessa. Lähestyn aihetta esimerkiksi kysymällä, millä tavoin lintujen representaatiot kirjallisuudessa voivat näkyä ihmisten suhtautumisessa todellisen maailman lintuihin? Entä kuinka todellisia lintuja voidaan kuvailla runouden kielellä, joka on kuitenkin aina inhimillisten kokemusten värittävä? Ja mikä merkitys nimenomaan varislinnuilla on amerikkalaisessa runoudessa ja mitä sen tutkimisella voidaan saavuttaa?

Seuraavissa alaluvuissa käsitelen lyhyesti yleisimpien amerikkalaisessa kirjallisuudessa esiintyvien eläinten; kuten koiran, karhun ja hevosen rooleja sekä sitä, miten varislinnuille annetut merkitykset eroavat näistä. Luon myös katsauksen aiempaan linturunouteen, joka osittain toimii pohjana analysoimalleni 2000-luvun lyriikalle. Tämän jälkeen paneudun varislintuihin tutkimuskohteena, esittelen pääaineistoni ja työni teoreettisen viitekehyksen. Seuraavissa luvuissa sovellan ekokritiikkiä ja kognitiivista metaforateoriaa käytäntöön analysoimalla – melko pitkälti intuitiopohjalta – valikoimiani runoja. Pyrin analyysien avulla myös vastaamaan esittämiini tutkimuskysymyksiin. Lopuksi kokoan työni pääkohdat yhteen ja pohdin olisiko jatkotutkimukselle tarvetta tai mahdollisuuksia.

1.1 Eläimet kirjallisuudessa

The animal's integrity rests in his stoic independence. Without excuses, without complaints, he is. Alone he maintains his place in the universe and follows his personal course. Where he is restrained, he rebels.

(Allen 1983, 15.)

Läpi koko ihmiskunnan historian eläimet ovat kulkeneet ihmisten rinnalla. Jo luolaihmiset piirsivät niistä kuvia kallioihin ja Aisopoksen (n. 620-560 eaa.) faabeleissa stereotyyppisiä eläinhahmoja käytetään moraalisten opetusten apuna. Amerikan intiaanikansojen tarinoissa eläimet usein helpottavat elämän mysteerien selvittämistä ja romantiikan ajan (1700–1800 -l.) kirjallisuudessa ihannoidaan eläinten vapautta ja luonnon kesyttömyyttä. Nykykirjallisuudessakin eläimet ovat varsin tuttu näky kaikissa kulttuureissa mutta amerikkalaisessa yhteiskunnassa niillä on erityisen tärkeä merkitys, sillä ne edustavat itsensä lisäksi myös uuden valloittamista ja vahvaa itsenäisyyttä, jotka ovat Amerikassa osa kansallista identiteettiä.

Tässä luvussa keskityn sellaisiin eläimiin, jotka ovat jollain lailla tavallista enemmän esillä amerikkalaisessa kirjallisuudessa. Sudet yhdistetään usein varislintuihin ja niiden välillä onkin ihan todellinen side, sillä sudet seuraavat korppeja saaliiden luokse, jotka olisivat lintujen

metsästettäväksi liian suuria ja kaadettuaan esimerkiksi peuran, sudet päästävät myös korpit ruokailemaan haaskalle (Marzluff & Angell 2005, 287). Yhteistyö on siis molempia osapuolia hyödyttävää ja kirjallisuudessaakin eläimet usein linkittyvät yhteen. Jo anglosaksilaisen anonyymiksi jääneen runoilijan eepissä *Beowulf*-runoelmassa esiintyy susia ja korppeja yhdessä:

Many a spear
morning-cold shall be clasped amain,
lifted aloft; nor shall lilt of harp
those warriors wake; but the wan-hued raven,
fain o'er the fallen, his feast shall praise
and boast to the eagle how bravely he ate
when he and the wolf were wasting the slain.
(Anonymous n. 700–1000 -l.; käänt. Gummere 1909, r. 3110-16.)

Myös englantilaisen romantiikan ajan runoilijan Percy Shelley'n (1792 – 1822) ”Adonais”-runossa on jokseenkin samassa hengessä nälkäisenä saaliin ympärillä kaartelevia susia ja korppeja: ”The herded wolves, bold only to pursue; / The obscene ravens, clamorous o'er the dead; / The vultures to the conqueror's banner true / Who feed where Desolation first has fed” (Shelley 1821, r. 244-47). Amerikassa puolestaan intiaanit ovat vaikuttaneet suuresti myöhemmän kirjallisuuden eläinaiheiseen kuvastoon, suullisena perimätietona kulkeneiden tarinoiden kautta. Heidän suhteensa eläimiin on hieman toisenlaisella pohjalla kuin mihin perinteisessä länsimaalaisessa filosofiassa on totuttu ja he näkevätkin usein sekä sudet että korpit positiivisemmassa valossa, mikä näkyy myös kertomusten luonteessa, sillä nämä eläimet esiintyvät yleensä kiusoittelevan ja opettavaisenkin tricksterin hahmossa (Bukowick 2004, 40).

Hevoset puolestaan ovat erityisen tuttuja villin lännen kuvauksista, joissa ne ovat niin valloittajien kuin intiaanisolurienkin uljaita kumppaneita sekä maatilojen uskollisia työjuhtia mutta sen lisäksi villihevoset, joista koulitaan laukkaratojen kuninkaita (esim. Walter Farleyn *The Black Stallion*, 1941, suom. *Musta ori*, 1953) ovat olleet myös varsin menestyksekkäitä nuorisoromaanien aiheita. Monet sarjakuvassankaritkin – kuten Zorro ja Mustanaamio – luottavat hevosiin, jotka kiidättävät heitä seikkailusta toiseen. Hevosen omistaminen luo myös tietynlaisen sosiaalisen statuksen, koska vain varakkailla on siihen mahdollisuus, ja hyvät kilpa- ja siitoshevoset ovat rahallisesti erittäin arvokkaita. Ne ovat sijoituksia, joista taistellaan toisinaan verisestikin ja kilpailujen ympärille rakentunut vedonlyöntikulttuuri tuo siihen oman lisänsä. Hevoset ovat kirjallisuudessa usein vallan ja maskuliinisuuden ilmentymiä mutta myös rohkeuden ja pyyteettömän rakkauden kuvastajia. Lisäksi mustat hevoset, kuten mustat linnutkin, yhdistetään usein synkkiin voimiin ja

paholaiseen, kuten J.R.R. Tolkienin *The Lord of the Rings* -saagassa, jossa Sauronin palvelijat, sormusaaveet eli Nazgûlit ratsastavat mustilla hevosilla: "The Nazgûl were they, the Ringwraiths, the Úlairi, the Enemy's most terrible servants; darkness went with them, and they cried with the voices of death" (Tolkien 1977, 346).

Linnuista taas valkopäämerikotka on merkittävässä roolissa, sillä se on Yhdysvaltojen kansallislintu ja intiaanien pyhä eläin, jonka sulkia käytetään useissa hengellisissä rituaaleissa. Monissa kulttuureissa, suomalainen mukaan lukien, karhu on vanhojen pakanallisten rituaalien kohde ja sitä on palvottu ihmisten esi-isänä. Amerikkalaisessa kirjallisuudessa karhuun liitetään parantavia voimia. Karhun kohtaaminen saa yleensä protagonistin jollain tapaa kasvamaan ihmisenä:

First the protagonist becomes physically aware of the bear; then has contact and interaction with the bear, which lead to changes in the protagonist that range from awareness of his or her separation from nature, to psychological growth, maturation and self-actualization. (Lumsden 1997, [Abstract].)

Mary Allen luo kattavan läpileikkauksen amerikkalaiseen eläinten kirjallisuushistoriaan teoksessaan *Animals in American Literature* (1983). Hän käsittelee muun muassa Herman Melvillen (1819–91) romaanin *Moby Dick* -valasta (*Moby-Dick; or, The Whale*, 1851; suom. *Valkoinen valas*, 1928) ja valaisee valaanpyynnin problematiikan lisäksi valaan itsensä, niin eläimenä kuin elämän, kuoleman ja mielikuvituksen symbolinakin (Allen 1983, 18-24). Leonard Lutwack puolestaan tuo esiin teoksessaan *Birds in Literature* (1994), että suuri osa eläimistä edustaa kirjallisuuden kontekstissa jotain muuta kuin itseään, joten *Moby Dick* on varsin poikkeava, sillä "it is purely an animal-god, not an agent of a god nor a disguise of one" (Lutwack 1994, 131). Emily Dickinsonin (1830–86) runoudessa Allen korostaa runsasta eläinkuvaston. Yli 300 runossa esiintyy jokin eläin ja niistä valtaosa on punarinnan kokoisia tai sitä pienempiä lintuja, mutta myös varikset ovat päässeet mukaan. Dickinsonin runoissa eläinten maailma näyttäytyy pakopaikkana ihmisten kulttuurista ja kielestä: "The world of animals is a retreat from the hazards of human connections—the emotions and the words that kill. It is an alternative to religion" (Allen 1983, 37).

Allenin mukaan tärkein tekijä, mikä nostaa eläimet niin merkittävään asemaan kirjallisuudessa, on niiden taipumus itsenäisyyteen. Ne ovat vapaita liikkumaan paikasta toiseen eikä niiden tarvitse tuntea syyllisyyttä vapaudestaan, sillä niillä ei ole samanlaisia kulttuurisia siteitä yhteisöön kuin ihmisillä. Amerikkalaisessa kirjallisuudessa ihannoidaan kuitenkin rajoittamatonta vapautta yli kaiken: "In the American myth there is no greater threat to liberty than a mate. Not even animals

can have both”, joten myös eläimet kuvataan usein yksinäisinä hahmoina, joilla ei ole minkäänlaista sukupuoliviettä. (Allen 1983, 15.) Paradoksaalisesti siis eläimiä ihannoidaan niiden eläimellisyyden vuoksi mutta toisaalta ne nähdään niin ihmisenkaltaisina, että alkukantaiset vietit – jotka eläinten elämässä kuitenkin ovat varsin määräävässä roolissa – sivuutetaan täysin.

Modernin tiedekäsityksen, kehitysbiologian ja moraalifilosofian mukaan ihminen luokitellaan kehittyneimmäksi olennoiksi ja kaikki muut, ei-inhimilliset lajit sijoittuvat siis hierarkkisesti ihmisen alapuolelle, mikä on tietenkin jo lähtökohtaisesti ongelmallinen näkemys. Vaikka varsinaista älykkyyttä onkin varsin vaikea – ja jossain määrin turha – mitata, niin tunnetusti tiedemaailmassa älykkäimmiksi eläimiksi lasketaan muun muassa kädelliset, useat valaslajit sekä papukaijat ja varislinnut (Viitala 2010, 16). Ei siis ole mikään ihme, että varislinnut esiintyvät myös kirjallisuudessa usein ovelien juonien toimeenpanijoina ja yliluonnollista tietoa omaavina olentoina. Hierarkiassa korkeimmalle nostetaan yleensä sellaiset eläimet, jotka muistuttavat käyttäytymiseltään eniten ihmistä tai herättävät jonkinlaisia samastumisen tunteita. Ne koetaan arvokkaammiksi ja inhimillisemmiksi, vaikka jokin toinen eläin voi omassa maailmassaan olla aivan yhtä älykäs tai jopa kyvykkäämpi toimija. Vieraslajisuuden käsitteen rinnalle voidaankin nostaa vierasmaailmaisuus, jolloin laji ei enää ole se erottava tekijä:

[J]okaisella olennoilla on omanlaisensa maailma, jossa se toimii ja johon se vaikuttaa. Jos huomio siirretään eläimen olemuksesta sen maailmassa olemiseen tai maailmaisuuteen, käsitys tuosta eläimestä muuttuu. Vastassamme on nyt ympäristöään ymmärtävä aktiivinen ja voimallinen toimija, jonka kyvyt ja olemus eivät enää heikkene inhimillisen verrokin edessä. (Lummaa 2013, 28.)

Kirjallisuudessakaan esiintyviä eläimiä ei siis tule käsitellä vain vertaamalla niitä ihmiseen tai muihin eläimiin, sillä vaikka ne voivat elää samassa tilassa, ne eivät elä samassa maailmassa. Sarjakuvista ja lasten elokuvista tutut puhuvat eläimet rikkovat näkyvimmin eläimellisyyden ja inhimillisyyden rajaa, kun eläimistä tehdään ihmisenkaltaisia toimijoita.

1.2 Lintujen erityisasema

The bird is the poet's tutor, the report of bird song his poem.
(Lutwack 1994, 46.)

Eläimet ovat kiehtoneet ihmistä aina, sillä ne näyttävät linkkinä inhimillisyyden ja luonnon välillä. Sen lisäksi niillä on usein uskottu olevan jonkinlaisia yliluonnollisia kykyjä tai sellaisia yhteyksiä tuonpuoleiseen, joita ihmismieli ei täysin kykene ymmärtämään. Ensimmäisten ihmisten levittäytyessä uusiin maailmankolkkiin, ovat eläimet jo olleet kaikkialla, mikä on luonut ihmisillekin

uskoa siitä, että selviytyminen myös karuissa ympäristöissä on mahdollista. Eläimistä juuri linnut koetaan erityisen kiinnostavina, sillä laulu- ja lentokykynsä vuoksi ne ovat helposti havaittavissa ja niiden elämän tärkeimpiäkin vaiheita voi seurata varsin läheltä, sillä siipien suoman pakenemiskeinon vuoksi niiden ei tarvitse kartella ihmisasutusta yhtä paljon kuin monien muiden villieläinten. Monissa eri kulttuureissa maailmansyntytarinoissakin on jonkinlaisia viitteitä lintuihin; Kalevalassa maailma syntyy sotkan munasta ja Ojibwa-heimon taru kertoo, kuinka kaiken ollessa vielä pelkkää vettä, kuikka sukeltaa merenpohjasta mutaa ja muovaa siitä maailman. Sen lisäksi linnut yhdistetään niin Raamatussa kuin muussakin kirjallisuudessa usein maailmanloppuun ja ihmiskunnan tuhoon. Niiden uskotaan olevan viimeisten eläinten joukossa jäljellä, kun tuomiopäivä koittaa ihmisille. Suosituimpia lintuja tässäkin yhteydessä ovat varislinnut. (Lutwack 1994, ix-xii, 82, 239-240.) Esimerkiksi Carl Sandburgin (1878 – 1967) runossa ”Four Preludes on Playthings of the Wind” kerrotaan kerran niin mahtavasta kansasta, joka häviää jäljettämiin. Jäljelle jäävät vain varikset, rotat ja liskot: ”The only singers now are crows crying, "Caw, caw," / And the sheets of rain whine in the wind and doorways. / And the only listeners now are ... the rats ... and the lizards” (Sandburg 1922, r. 48-49).

Lintujen tapa laulaa erityisen paljon aamunkoitteessa ja auringon laskiessa sekä niiden lisääntyvä aktiivisuus keväisin ja katoaminen syksyisin, ovat olleet tärkeitä merkkejä vuorokausi- ja vuodenaikarytmeissä. Erityisesti pohjoisella pallonpuoliskolla lintujen syysmuutto on varsin symbolista, sillä nopeasti hiljenevät metsät, pimenevät päivät ja kylmenevä sää yhdistetään – mahdollisesti hitaasti mutta silti vääjäämättä – lähestyvän kuoleman aiheuttamaan melankoliaan ja ahdistukseen. Elämän kiertokulku kiteytyy lintujen käyttäytymiseen ja siksi niistä onkin tullut yksi kirjallisuuden vaalituimmista elementeistä. (Lutwack 1994, 23-24, 28.)

Lentäminen on myös jotain, mihin ihminen ei ilman apuvälineitä kykene ja sen on uskottu merkitsevän sitä, että linnuilla on jokin jumalallinen puolellaan. Linnunlaulu puolestaan on monimuotoista ja monipuolista kommunikointia, joka usein mielletään puheen kaltaiseksi viestinnäksi. Sen vuoksi sen koetaan myös ilmaisevan tiettyjä tunteita, vaikka todennäköisesti linnuille itselleen äänet tarkoittavat jotain aivan muuta. Lutwack huomauttaa Emily Dickinsonin esittävän eräässä runossaan mahdolliseksi myös sen, että linnunlaulu on kuin jokin salaperäinen kieli, jota vain jumalat ymmärtävät: ”To hear an Oriole sing / May be a common thing – / Or only a divine”. (Lutwack 1994, xi.) Ihmisestä pajulinnun kesäöisin mollissa soiva laulu kuulostaa kuitenkin surumieliseltä ja haarapääsky vaikuttaa alituisesti iloiselta ja touhukkaalta vauhdikkaan

jutustelunsa vuoksi, kun taas variksen raakunta tuulisena syysiltana voi luoda pahaenteisen tunnelman. Runoudessa keväisenä aamuna kuultu linnunlaulu merkitseekin usein iloa ja rakkautta, kun taas syksyisenä iltana se viittaa suruun ja kuolemaan (Lutwack 1994, 24).

Runoudessa lintuja esiintyy varsin paljon ja suurimpia syitä tähän ovat nimenomaan erilaiset merkitykset ja uskomukset, joita niihin on liitetty. Erityisen tärkeä lintu on satakieli, jolla on pitkä historia eurooppalaisessa kaunokirjallisuudessa, alkaen jo antiikin Kreikasta ja myyttisen Filomelan tarinasta. Legendan tunnetuin versio lienee Ovidiuksen *Muodonmuutoksia*-teoksessa (alkup. *Metamorphoseon libri*, 8 jaa). Kuningas Tereus lähtee noutamaan vaimonsa Proknen sisarta, Filomelaa vierailulle Traakiaan. Matkan aikana Tereus kuitenkin alkaa himoita Filomelaa ja noustuaan maihin hän vangitsee ja raiskaa tämän sekä leikkaa häneltä kielen, ettei hän voisi koskaan kertoa tapahtuneesta kenellekään. Filomela onnistuu kuitenkin kutomaan tarinan kankaaseen, joka päättyy lopulta Proknen käsiin. Raivoissaan Prokne surmaa poikansa ja syöttää tämän palasina Tereukselle. Kun traaginen totuus valkenee kuninkaalle, hän on puolestaan valmis tappamaan molemmat naiset mutta silloin jumalat tulevat väliin ja muuttavat kaikki asianosaiset linnuiksi: ”—the pitying gods lift all of the savage participants into the purer realm of innocent animal existence where time is always the present and revenge no longer matters.” Alkuperäisen myytin mukaan Filomelasta tuli pääskynen, Proknesta satakieli ja Tereuksesta harjalintu mutta roomalaisessa käännöksessä Filomelan ja Proknen roolit ovat vaihtuneet, jolloin kieleton Filomela voi satakielenä laulaen kertoa surullista tarinaansa eteenpäin. (Lutwack 1994, 1-5.) Muita merkittäviä satakielen ilmentymiä ovat muun muassa englantilaisen John Keatsin (1795 – 1821) ihmisen kuolevaisuutta linnun laulun suomaan kuolemattomuuteen vertaava ”Ode to a Nightingale” -runo vuodelta 1819 sekä Hans Christian Andersenin (1805 – 75) vuonna 1843 kirjoittama satu *Nattergalen* (suom. *Satakieli*, 1960), jossa satakielen laulu pelastaa kiinalaisen keisarin hengen.

Amerikkalaisessa kirjallisuudessa satakielen virkaa toimittaa matkijalintu, joka on repertuaariltaan varsin lähellä satakieltä mutta nimensä mukaisesti se oppii äänet matkimalla eikä sen laulu ole samalla tavoin sisäsyntyistä kuin satakielellä. Leonard Lutwack (1994, 66-67) kuitenkin huomauttaa, että muun muassa runoilijat Thomas Jefferson (1743 – 1826) ja Walt Whitman (1819 – 92) ovat puolustaneet aktiivisesti amerikkalaisia alkuperäislajeja runoudessaan, joten matkijalinnusta on vähitellen kehkeytynyt Amerikan satakieli. Myös yhdysvaltalaisen Harper Leen (1926–) romaanin kohdalla huomaa kuinka matkijalintu ja satakieli toimivat toistensa

synonyymeina, sillä alkuperäisteoksen nimi on *To Kill a Mockinbird* (1960) kun taas suomennos on tehty nimellä *Kuin surmaisi satakielen* (1961). Syynä tälle on todennäköisesti juuri se, että Euroopassa satakieli on tutumpi kuin matkijalintu.

Linnut ovat kaikin puolin vapaita eikä niiden tarvitse velloa menneessä, huolehtia tulevasta tai kokea samanlaista sisäistä tuskaa kuin ihmisten, ja siksi ”lintuus” nähdään jollain tapaa ihailtavana ja joskus jopa kadehdittavana (Lutwack 1994, 4-5). Samankaltaisen rauhan saavuttaminen on jo tuhansia vuosia kiehtonut ihmistä ja pyrkimys sellaiseen olotilaan näkyy yhä muun muassa erilaisten jooga- ja meditaatioharrastusten alati lisääntyvässä määrässä.

1.3 Varislinnut tutkimuskohteena

Mentally, crows and ravens are more like flying monkeys than they are like other birds.
(Marzluff & Angell 2005, 40.)

Varisten heimo (*Corvidae*) kattaa yli 120 varis-, korppi-, harakka- ja naakkalajia ja suku (*Corvus*) yli neljäkymmentä varislintua, joten on ehkä olennaista eritellä ne lajit, joihin käsittelemässäni kirjallisuudessa viitataan.

Korpit jaetaan vielä useaan eri alalajiin mutta pääasiallisesti kyseessä on yleisin ja laajimmalle levinnyt *Corvus corax* (engl. Common Raven), jota esiintyy myös Suomessa. Se on myös varislinnuista suurin ja näyttävin. Variksesta taas näin suomalaisena tulee helposti mieleen kaikkialla näkyvä, harmaanmusta ”tavallinen” varis eli *Corvus cornix* (engl. Hooded Crow), joka on varsin helppo erottaa pikimustasta korpista nimenomaan värityksensä takia. Koska keskityn tutkielmassani kuitenkin amerikkalaiseen kirjallisuuteen, on myös variksesta puhuttaessa kyseessä tämän euraasialaisen linnun Atlantin takainen sukulainen, amerikanvaris eli *Corvus brachyrhynchos* (engl. American Crow), joka on piirteiltään, ominaisuuksiltaan ja väritykseltään hyvin korpin kaltainen ja siksi helposti siihen sekoittuva. Maallikon silmään ainoa huomattava ero on koossa, sillä korppi on selvästi varista suurempi. Periaatteessa korppi ja varis kuitenkin esiintyvät kirjallisuudessa melko pitkälti synonyymien kaltaisina, vaikkakin korppiin liitetään ehkä vielä aavistuksen verran enemmän mystiikkaa ja sen koetaan olevan enemmän tekemisissä kuoleman kanssa (Hassler 2008, 9, 20). Korpit myös viihtyvät enemmän yksin sekä pienissä ryhmissä ja ne ovat erityisesti erämaiden asukkeja, varisten ollessa sosiaalisempia ja urbaanissa katukuvassa hyvinkin näkyviä hahmoja.

Olen kiinnostunut varislintujen rooleista ja erilaisista merkityksistä erityisesti amerikkalaisessa nykyriikassa ja *A Bird Black as the Sun* -antologiassa paino on vahvasti Kalifornian osavaltiossa. Vielä vuonna 1927 varislinnut olivat esimerkiksi San Franciscossa varsin harvinainen näky mutta muutaman viime vuoden aikana niiden määrä on moninkertaistunut. Muutokset populaatiokoossa ovat osaltaan seurausta Länsi-Niilin viruksesta, joka harventaa varislintukantaa idässä ja keskilännessä mutta jonka vaikutukset ovat länsirannikolla vähäisemmät. Vilkaissa kaupungeissa varislinnut saavat myös elää kohtalaisen rauhassa saalistajilta ja Kaliforniassa ne ovat myös lain mukaan rauhoitettuja, joten niistä on tullut entistäkin rohkeampia. Lisäksi niille on jatkuvasti tarjolla ravintoa ihmisten jätteiden muodossa ja ne ovatkin tuttu näky ravintoloiden liepeillä. (Eaton & Sullivan 2012.) Kasvaneen paikallisen katukuvanäkyvyyden vuoksi nämä mustat linnut varmasti kiinnostavat enemmän ja todennäköisesti siksi ne ovat myös saaneet enemmän huomiota kirjallisuudessa.

Varislinnut ovat levinneet kaikille mantereille Etelä-Amerikkaa ja joitain napa-alueita lukuun ottamatta. Ne ovat sopeutuneet vaihteleviin ympäristöolosuhteisiin yhtä lahjakkaasti kuin ihmiset ja selviytyvät niin pohjoisen tundrilla kuin päiväntasaajan aavikoillakin, urbaaneja kaupunkiympäristöjä unohtamatta. Varislinnut ovat myös varsin pitkäikäisiä ja älykkäitä. Ne elävät tiiviissä yhteisöissä, joissa kaikki yksilöt huolehtivat toisistaan ja erityisesti poikasista – myös vieraan lauman jäsenistä. Lisäksi jo pesästä lentäneet aikuiset linnut pysyttelevät usein lähellä alkuperäistä kotireviiriään ja vierailevat vielä vuosienkin jälkeen vanhempiensa luona. (Dickinson 2001; McGowan 1996.) Todennäköisesti juuri näiden hyvin inhimillisten piirteiden vuoksi ne ovatkin toistuva aihe kaikessa kirjallisuudessa, kansantaruista ja uskonnollisista kertomuksista aina populaarikulttuurin tuotteisiin saakka. Leikkisyys on myös yksi ominaisuus, joka erottaa varislinnut muista linnuista, sillä ne eivät keskity monen muun eläinlajin tapaan vain ravinnonhankintaan ja lisääntymiseen, vaan kuluttavat aikaa myös erinäisiin muihin aktiviteetteihin, kuten useat videot lumessa kierivistä korpeista (mm. PBS 2007) ja puunoksaakin keinuna käyttävistä variksista (NCARalph 2011) osoittavat. Toki jossain määrin monimutkaiset leikit toimivat myös näyttönä nuorten lintuyksilöiden kyvykkyydestä ja auttavat näin ollen parinmuodostuksessa, mikä varislinnuille on erityisen tärkeää niiden pitkäikäisyyden vuoksi, mutta leikkien on todettu olevan niille myös pelkkää viihdykettä ja sosiaalista toimintaa (Marzluff & Angell 2005, 172–175).

Mustat linnut on kautta aikojen mielletty mystisiksi olennoiksi juuri värityksensä, lajityypillisten piirteidensä, kuten pahaenteisen raakkumisen, raadoilla ruokailun ja älykkyytensä vuoksi. Samat

universaalit uskomukset heijastuvat myös kirjallisuuteen ja muuhunkin kulttuuriin luoden näin ollen yhä uusia merkityksiä fiktiivisille linnuille sekä niiden todellisille vastineille, jotka voivat olla eläinten ohella myös ihmisiä tai ihmisryhmiä. Viittauksia korppeihin on löydettävissä jo Raamatusta sekä antiikin Kreikasta ja Roomasta. Suomalaisessa kansanperinteessä korppi yhdistetään usein pahuuteen ja pimeyteen ja sitä pidetään kuoleman lähettiläänä. Sota-aikana esimerkiksi talon ympärillä kaarteleva korppi tarkoitti huonoja uutisia rintamalta ja lintu oli siksi hyvin epätoivottu vieras. Šamaanit puolestaan ovat hakeneet korpeilta viisautta ja parannuskeinoja. Antiikissa korppi on yleensä nähty jumalten seurassa, joskin tarinat useimmiten johtavat siihen, että korppi saa päälleen kirouksen milloin minkin rikkeen vuoksi. Myös Raamatun kertomuksissa korpin rooli on varsin kaksijakoinen; se yhdistetään useisiin pyhimyksiin, mutta toisaalta korpin näkeminen on ennustanut myös paha ja varislintujen tapa ruokailla raadoilla koetaan vastenmielisenä.

Vanhassa testamentissa kerrotaan suuresta vedenpaisumuksesta, josta selviytyäkseen Nooan on rakennettava arkki ja kerättävä sinne perheensä lisäksi myös eläimiä. Halutessaan selvittää, milloin maa on jälleen asumiskelpoinen, Nooa lähettää aluksi matkaan korpin. Se ei kuitenkaan koskaan palaa ja sitä pidetään merkinä siitä, että kuolema ja tuho raivoavat yhä maapallolla. Seuraavaksi Nooa lähettää kyyhkysen selvittämään tilannetta ja linnun palatessa oliivipuun oksa nokassaan, ajatellaan sen tarkoittavan elämän uusiutumista ja uutta alkua. Talmudissa puolestaan korpin palaamattomuus selitetään siten, että se rupeaa aterioimaan tulvan uhrien ruumiilla, minkä vuoksi se saa ikuisesti kannettavakseen epäpuhtaan eläimen maineen. Samanlainen jaottelu hyvään ja pahaan näkyy myös John Miltonin (1608 – 74) *Kadotettu paratiisi* -runoelmassa (engl. *Paradise Lost* 1667), jossa Pyhä Henki kuvataan maailman luovana kyyhkysenä ja Saatana puolestaan näyttäytyy korppiin verrattavana haaskalintuna. (Lutwack 1994, 108-109; Sax 2003, 33-34.)

Nämä linnut ovatkin olleet varsin tuttu näky myös taistelukentillä, joilla ruumiita riittää. Sotaan korpit yhdistetään myös skandinaavisessa ja vanhassa germaanisten heimojen tarustossa esiintyvän Odinin, viikinkien sotaivan ylijumalan kautta, sillä hänellä on kerrottu olevan kaksi korppiä: Hugin (Ajatus) ja Munin (Muisti), jotka hän lähettää joka aamu maan päälle seuraamaan ihmisten toimia, jotta ne voivat iltaisin raportoida kaiken näkemänsä Odinille (Lindow 2001, 186–188). Odin yhdistetään sodan lisäksi myös runouteen, muodonmuutoksiin, tietoon, šamanismiin ja kuolemaan. Viikingeille korppi on ollut niin kuolemaa merkitsevä enne kuin oiva apu merellä suunnistaessakin. Lisäksi siipensä levittäneestä korpista tuli tärkeä symboli sotaretkille lähteville

päälliköille ja linnun näkeminen koettiin usein merkinä Odinilta. Amerikan alkuperäiskansojen tarinoissa puolestaan kyvyt, jotka skandinaavisessa perinteessä yhdistetään Odiniin, liitetään usein nimenomaan korpin hahmoon. Joissain heimoissa on myös elänyt uskomus, että pukeutuessaan päähineeseen, jossa on varislintujen sulkia, kyseinen henkilö kykenee vierailemaan kuolleiden maassa ja tuomaan sieltä mukanaan menehtyneen sielun. Elokuvasa *Crow* (alkup. *The Crow* 1994, USA. Ks: David J. Schow, John Shirley, O: Alex Proyas) käsitellään myös kuolleista palaamista heti elokuvan ensireplikeissa:

Sarah (voiceover): People once believed that when someone dies, a crow carries their soul to the land of the dead. But sometimes something so bad happens that a terrible sadness is carried with it and the soul can't rest. Then sometimes, just sometimes, the crow can bring that soul back to put the wrong things right.

James O' Barrin *The Crow* -sarjakuvaan (1989) perustuvassa elokuvassa protagonistin Eric Draven ja hänen kihlattunsa murhataan raa'asti. Vuotta myöhemmin Dravenin piinattu sielu palaa – osin linnuksi ruumiillistuneena – takaisin elävien joukkoon ja lähtee väkivaltaiselle kostoretkelle hyvittääkseen epäoikeudenmukaisen kohtalonsa. Ironisesti elokuvan synkkää ilmettä ja teemaa korostaa kuvauksissa tapahtunut traaginen onnettomuus, jonka seurauksena pääroolissa ollut Brandon Lee menetti henkensä. Pitkälti sen vuoksi elokuva onkin nykyään kulttiklassikon maineessa.

Yksi amerikkalaisen populaarikulttuurin tunnetuimmista varislinnuista on varmasti Edgar Allan Poen "The Raven" -runon (1845) "nevermorea" hokeva korppi ja myös *Crow*-elokuvassa on viitattu siihen: "Suddenly I heard a tapping, as of someone gently rapping, rapping at my chamber door." Runossa kyseinen säe esiintyy heti ensimmäisessä säkeistössä. Runon minä on menettänyt rakkaansa Lenoren ja on keskiyön aikaan lopen uupuneena tutkimassa kirjojaan, kunnes kuulee yllättäen ovelta koputusta. Pian selviää, että myöhäinen vieras on korppi, joka lentää huoneeseen. Aluksi runon minä on huvittunut linnusta ja kysyessään tämän nimeä, on vastaus: "Nevermore". Tunnelma kuitenkin muuttuu pian:

Then, methought, the air grew denser, perfumed from an unseen censer
Swung by seraphim whose foot-falls tinkled on the tufted floor.
"Wretch," I cried, "thy God hath lent thee—by these angels he hath sent thee
Respite—respite and nepenthe from thy memories of Lenore!
Quaff, oh quaff this kind nepenthe, and forget this lost Lenore!"
Quoth the Raven, "Nevermore."

(Poe 1845/2012, r. 79-84.)

Minä taistelee kahta tahtoa vastaan. Hän tahtoi kuumeisesti unohtaa repivän rakkautensa Lenorea kohtaan ja päästä irti tuskasta mutta toisaalta hän tahtoi myös muistaa hänet, ja jatkaa jollain tapaa tyydyttävää surussa vellomistaan. Kysyessään korpilta eivätkö tunteet koskaan kuole, vastaus on jälleen: "Nevermore". Minä on huomannut, ettei lintu osaa sanoa muuta mutta jatkaa kysymysten esittämistä, vaikka tietää vastauksen jo ennalta. Hän yrittää myös häätää korppia pois mutta se vain istuu paikallaan: "And the Raven, never flitting, still is sitting, still is sitting" (Poe 1845/2012, r. 103).

Runon korppi nähdään paholaisen lintuna ja viestintuojana tuonpuoleisesta: "'Prophet!' said I, 'thing of evil!—prophet still, if bird or devil!— Whether Tempter sent, or whether tempest tossed thee here ashore - -'" (Poe 1845/2012, r. 85-86). Yksi suurimmista vaikuttajista populaarikulttuurin korppihahmojen nykyiselle maineelle onkin nimenomaan "The Raven" -runon synkkä tunnelma ja sen korpille annetut merkitykset. Euroopassa tuorein vastine Poen korpille on puolestaan englantilaisen Ted Hughesin (1930 – 1998) *Crow: From the Life and Songs of the Crow* -runoteoksen (1970) varis. Hughes menetti sekä vaimonsa, rakastajattarensa että neljävuotiaan tyttärensä ja heidän kuolemansa myötä syntyi varsin katkera, provokatiivinen ja synkkä *Crow*, jossa varishahmo tarkastelee maailmaa kyynisellä otteella, kuten runossa "Crow's Account of St George":

- - He stands trousered in blood and log-splits

The lolling body, bifurcates it

Top to bottom, kicks away the entrails –

Steps out of the blood-wallow. Recovers –

Drops the sword and runs dumb-faced from the house

Where his wife and children lie in their blood.

(Hughes 1970a, 32.)

Euroopassa yksi tunnetuimmista televisiossa esiintyneistä korpeista on hollantilaisen Herman van Veenin luoma hahmo vahvasti poliittisessa *Alfred J. Kwak* -piirrossarjassa (1989 Alankomaat), jossa rikollisena ja diktaattorina toimiva Korppi vertautuu Hitleriin. Yhdysvalloissa puolestaan varikset yhdistettiin jo 1800-luvulla etelävaltioiden tummaihoisiin orjiin rasisen minstrelshow'n kautta. Valkoihoiset näyttelijät mustasivat kasvonsa hiilellä ja esittivät laiskaa, tyhmää ja kaikin puolin alempiarvoista Jim Crow -hahmoa, joka laulaen ja tanssien sai yleisön ulvomaan naurusta. Nimi sai alkunsa Thomas D. Ricen (1808 – 1860) luomasta pilkkalaulusta ja se levisikin käyttöön mustiin kohdistuvana halventavana haukkumanimenä. Vuonna 1877 siitä tuli myös yleinen nimitys rotusyrjintää vahvistavalle erottelulle, sillä etelävaltioissa säädettiin Jim Crow -lait, joilla

systemaattisesti rajoitettiin tummaihoisten elämää ja joiden noudattamista valvottiin tarkasti muun muassa väkivallan avulla. (Pilgrim 2000a, 2000b.)

Alfred Hitchcockin ohjaamassa *Linnut*-elokuvassa (alkup. *The Birds* 1963, USA. Ks: Daphne du Maurier, Evan Hunter) ihmisten kimppuun hyökkäilevä varisparvi on varmasti jäänyt myös monien katsojien mieleen. Näiden lisäksi korppi esiintyy symbolina lukemattomissa kirjoissa, tv-sarjoissa ja elokuvissa, luoden läsnäolollaan mystistä tunnelmaa, kuten esimerkiksi *Viikingit*-sarjassa (alkup. *Vikings* 2013, USA. Ks: Michael Hirst. O: Ciaran Donnelly, Ken Girotti). Toisinaan sarjassa nähdään Odinin korpit, jotka toimivat jumalansa silminä maan päällä. Viikingeille suurin kunnia on päästä kuolemansa hetkellä Valhallan soturien joukkoon ja koska nämä korpit näkevät kaiken, niin hyvän kuin pahankin, keräämiensä tietojen avulla Odin päättää jokaisen viikingin kuolemanjälkeisen kohtalon. Odinilta pyydetään usein myös johdatusta ennen sotaretkiä tai muita vaativia koitoksia, ja mikäli silloin nähdään korppi, se koetaan hyväksyvänä merkinä jumalalta ja jos taas korppi ilmaantuu näennäisesti ilman syytä paikalle, on se tuomassa kuoleman viestiä.

Korppiin liittyvien tarinoiden suuresta määrästä voi päätellä, että se on aina ollut varsin kunnioitettu eläin, ja intiaanikansojen parissa eläkin yhä vahvana uskomukset siitä, että nimenomaan korppi on unien ja ihmismielen salaisuuksien vartija. Lintujen uskotaan myös kykenevän palauttamaan kuolleet elämään (Hassler 2008, 8-9). Monissa alkuperäiskansojen kertomuksissa korppia pidetään valon tuojana, jota ilman ihmiskunta eläisi ikuisessa pimeydessä ja onpa korppi saanut toisinaan harteilleen luojan viitankin (Marzluff & Angell 2005, 111–112).

Varislinnut ovat vakiinnuttaneet paikkansa myös kielessä. Englanniksi esimerkiksi sanat *scarecrow* ('linnunpelätin'), *ravenous* ('ahnas', 'saaliinhimoinen') tai *crowbar* ('sorkkarauta') ja suomessa vanhat sananparret, kuten "ei korppi korpin silmää noki", "ei korppi pesten valkene" tai "äänellänhän se variskin laulaa", tuovat linnut ihan huomaamattakin lähemmäs ihmistä.

Eläinten ja ihmisten välinen suhde on kirjallisuudessa hyvin merkittävä. Elokuvissa näyttämöllepanolla ("mise-en-scène") on suuri vaikutus ilmaisuun, sillä vähäpätöisiltäkin vaikuttavat yksityiskohdat voivat tuoda lisäsyvyyttä hahmojen mielenmaisemaan tai elokuvan sanomaan, kuten *The Sunset Limitedin* (2011 USA. Ks: Cormac McCarthy, O: Tommy Lee Jones) alussa nähtävillä appelsiineilla. Elokuvassa on kaksi henkilöä: Black (Samuel L. Jackson) ja White (Tommy Lee Jones). Black on rankasta elämästään huolimatta täynnä toivoa, kun taas kaikin puolin hyvin pärjäävä White on lopen kyllästynyt elämään ja täysin tyhjiin imetty. Elokuvan alussa

pöydällä nähdään yksi tuore ja kokonainen appelsiini ja toinen, josta on vain tyhjät ja näivettyneet kuoret jäljellä, ja vaikka kohtaaminen kestää vain muutaman sekunnin, on se silti selvästi harkittu ja hyvin vaikuttava. Samoin kirjallisuudessa. Ikkunan takana laulava satakieli tai metsässä tavattu karhu eivät ole vain sattumalta paikalla vaan kirjailija on valinnut ne syystä – erityisesti runoudessa, jossa ilmaisu on tiiviimpää kuin proosassa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Analysoin työssäni useita runoja ja lähestyn niitä sekä ekokritiikin että kognitiivisen kirjallisuudentutkimuksen, erityisesti metaforateorioiden, kautta. Seuraavissa alaluvuissa esittelen kummankin suuntauksen taustaa ja perustelen niiden käyttöä omassa työssäni runoesimerkkien avulla.

2.1 Ekokritiikki

Vakavien ekokatastrofien uhka ja maapallon heikkenevä tila nousivat uudella tavalla huolenaiheiksi 1960-luvulla, jolloin ne yhdistyivät poliittisiin ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin. Erityisesti Rachel Carsonin teos *Silent Spring* (1962, suom. *Äänetön kevät*, 1963) ja siinä maalaillut uhkakuvat äänettömästä tulevaisuudesta toimi merkittävänä lähtölaukauksena varhaiselle ympäristönsuojeluliikkeelle. Luontoa ei nähty enää vain ympäröivänä maisemana vaan pikemminkin elävänä ja alati muuttavana ympäristönä, jonka kanssa ihminen on jatkuvassa vuorovaikutuksessa, jolloin myös sen rappeutuminen vaikuttaa suoraan inhimilliseen elämään. Niin kutsuttu ympäristöherätys sai aikaan massiivista kansan liikehdintää tuomalla uutisiin niin ilmaston lämpenemisen, liiallisen väestönkasvun kuin torjunta-aineetkin, ja nimensä mukaisesti se herätti ajattelemaan vähäpätöisiltäkin vaikuttavien tekojen kauaskantoisia seurauksia. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 9-10.) Kirjallisuustieteessä ympäristö-ongelmiin herättiin varsin hitaasti, verrattuna esimerkiksi naisten oikeuksiin, jotka nousivat näkyvästi esiin myös kirjallisuudentutkimuksessa, heti kun feministinen aalto kuohutti yhteiskuntaa. Ekologisiin ongelmiin pureutuva ekokritiikki on vakiinnuttanut paikkansa muiden tutkimussuuntausten rinnalla vasta 1990-luvulla. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 11.)

Ekokritiikki ei kuitenkaan ole mikään yksittäinen teoria, joka perustuisi tiettyihin kulmakiviteoksiin, vaikkakin *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* -teoksen (Glotfelty & Fromm, 1996) on nähty toimineen suurimpana vaikuttajana ekokriittisen kentän muovaamisessa (Easterlin 2004, 1; Lahtinen & Lehtimäki 2008, 14). Ekokritiikki kerää yhteen monia erilaisia lähestymistapoja ja teorioita, joissa yhdistävänä tekijänä on ympäristökeskeisyys ja kriittinen suhtautuminen konventioihin, joilla luontoa kirjallisuudessa esitetään (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 22).

Ekokritiikki keskittyy ihmisen ja luonnon välisiin suhteisiin. Erityisesti siihen, millä tavoin nämä suhteet esitetään kirjallisuudessa ja mitä vaikutuksia luontokirjallisuudella on ollut ihmisten

suhtautumisessa ympäristöön. Glotfeltyn mukaan kirjallisuustieteessä maailmalla tarkoitetaan useimmiten yhteiskuntaa, sosiaalista ympäristöä ja kulttuurisia rakenteita eikä niinkään luontoa, ja ekokritiikin tehtävänä on pyrkiä laajentamaan sana koko ekosfääriä koskevaksi. (Glotfelty 1996, xix; Lahtinen & Lehtimäki 2008, 8.)

Omassa työssäni kohdistan ihmisen ja luonnon välisten suhteiden kysymykset varislintuihin. Mustat varislintujen heimoon kuuluvat linnut on aina koettu jollain lailla mystisinä ja vilskinä luontokappaleina mutta samalla myös inhimillisinä, sillä pariutuessaan ne muodostavat elinikäisen suhteen, niillä on erittäin laaja kommunikointiarsenaali ja ne ovat jatkuvasti kosketuksissa ihmisten kanssa. Lisäksi varislinnut ovat älykkyydeltään vertaansa vailla, sillä ne pystyvät suoriutumaan jopa sellaisista tehtävistä, joiden edessä simpanssitkin ovat aivan neuvottomia (Taylor, Hunt, Medina & Gray 2009). Varislintujen aivot myös tutkitusti toimivat jossain määrin samoin kuin ihmisillä. Linnut perustavat toimintansa aiempien kokemusten pohjalle ja oppivat jatkuvasti uutta. Aiemmin älykkyyden mittana on pidetty aivojen kokoa mutta uusimmissa tutkimuksissa on korostettu sosiaalisuuden merkitystä älykkyyden määrään. Tiiviissä ryhmässä eläessään lintujen täytyy olla erityisen kekseliäitä selviytyäkseen eri tilanteista. (Emery & Clayton 2004.)

Vaikka varislinnut ovatkin lähes aina läsnä, ne jäävät usein huomiotta, sillä niillä ei juuri ole merkitystä jokapäiväisessä elämässä. Linnuista ei ole sanottavimmin haittaa mutta ei niistä ole erityistä hyötyäkään. Ihmisten ja varislintujen välinen suhde on kuitenkin siitä kiintoisa, että kun linnut huomataan, siihen usein liittyy jotain muutakin eikä niitä nähdä pelkkinä lintuina: "When, however, people do start to notice crows, it is often in times of crisis, as even staidly rational men and women begin to look around for guidance from fate." (Sax 2003, 159-160.)

Jostain syystä ympäristön tilaa ja maapalloa koskettavat ongelmat koetaan yhä yleisesti jollain lailla kaukaisina asioina, sellaisina näkymättöminä tulevaisuuden uhkina, joiden olemassaolo tiedostetaan mutta joihin yksittäinen ihminen ei kykene vaikuttamaan. Apokalypsien ja dystopioiden kuvauksista on kuitenkin tullut arkipäivää niin science fiction -kirjallisuudessa kuin Hollywood-elokuvissakin ja vaikka kyseessä on ylilyönneillä ja katastrofeilla mässäilevä viihde, on aiheen esiintuominen hyvin tärkeää, sillä silmien sulkeminen tosiasioilta ei auta ketään. Kirjallisuudella on ainakin teoriassa mahdollisuus vaikuttaa lukijan tunteisiin ja saada aikaan tekoja mutta tapahtuuko niin todella; onko kaunokirjallisella tekstillä oikeasti merkitystä todellisessa

maailmassa toimimiselle? Sitä pohdin myöhemmin työssäni pienemmässä mittakaavassa varislinturunojen kautta, tarttumalla kysymykseen siitä, miten lintujen representaatiot runoudessa voivat vaikuttaa aitoihin lintuihin suhtautumiseen, ja millaisia reaktioita voi syntyä inhimillisen ja ei-inhimillisen sekoituessa vaikkapa metamorfoosina ihmisestä linnuksi.

Kulttuurin vastavoimaksi mielletyn luonnon nähdään usein edustavan kaikkea primitiivistä, villiä ja eläimellistä ja sen koetaan olevan jotain sivistyksestä, järjestä ja inhimillisyydestä poikkeavaa. Tästä jaottelusta syntyykin useita ristiriitoja, sillä jos ihminen määritellään erillään ympäristöstä, ei ympäristöongelmien nähdä vaikuttavan suoraan ihmiseen itseensä ja vaikka luonnon riistämistä kritisoitaisiinkin, ympäristö usein asetetaan passiivisen uhrin rooliin, johon heijastellaan ihmisen omia ajatuksia ja tunteita. Toisaalta, jos ihmisen nähdään olevan samalla viivalla kaiken muun elollisen kanssa, suoraa jatkumoa evoluution ketjussa ja yhtä maailman kanssa, niin silloinkin yhtenäisyyden kokemuksen tielle tulee kieli. Sillä nimeämällä asioita ihminen vieraannuttaa itseään niistä ja antaa niille kulttuurisia konnotaatioita, jolloin tuloksena on vain suuri paradoksi, sillä inhimillistä tajuntaa ei voi kääntää pois päältä ja kaikki kokemukset suodattuvat väistämättä sen kautta, joten jos luonto on jotain ei-inhimillistä, on silti käytännössä täysin mahdotonta kokea ympäristö puhtaana, kielestä vapaana luontona. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 19; Lummaa 2010, 20-21.)

Nimeämällä ja luokittelemalla luontokappaleita ihminen varaa itselleen oikeuden hallita niitä ja asettaa samalla itsensä ympäristön yläpuolelle. Raakkuvaa mustaa lintua kutsutaan korpiksi ja se kuuluu *Corvidae*-heimoon mutta korppi voisi aivan yhtä hyvin olla ”keppi” tai ”karppi”, se ei muuttaisi linnun olemusta millään lailla. Nimi on vain kielellinen merkki, jolla se erotetaan muista samanlaisista olennoista. Kielen ja tiettyjen mentaalisten skeemojen vuoksi lintua ajatellessa tuleekin väistämättä mieleen perustavanlaatuisia ominaisuuksia, joista linnun koetaan muodostuvan – siivet, nokka, höyhenet – ja nähdessään yhden linnun, on tavallaan nähnyt ne kaikki, sillä vaikka lintujen joukossa on hyvinkin erinäköisiä yksilöitä, kuuluvat ne kaikki silti siihen muottiin, joka linnuille on valettu. Järjestämällä luonnon oman mielensä mukaan, ihminen ehkä yrittää selvittää perimmäistä kysymystä omasta alkuperästään ja tarkoituksestaan, kuten *A Bird Black as the Sun* -antologiassa olevassa Len Andersonin runossa ”On the Nature of Things” (2011). Runo on ilmestynyt jo aiemmin Andersonin omassa runoteoksessa *Affection for the Unknowable* (Hummingbird Press 2003):

The squawking crow
flies down from the redwood tree
to tell me
he is not a crow.

Not a bird, not passerine bird
of the family *Corvidae*,
nor mind nor body
nor thing.

And not a crow.

In fact, he says,
he hasn't even been
discovered yet.

(Anderson 2011, r. 1-12.)

Runon puhuja kertoo, kuinka varis vastustaa itsensä luokittelemista linnuksi tai varikseksi. Ihmisillä on tarve lokeroida kaikki ilmiöt ja asiat määrittelemällä tarkasti, millaiset piirteet erottavat tai yhdistävät niitä. Tyypillinen esimerkki on eräs ekologian avainkäsitteistä eli ekolokero (engl. *ecological niche*). Jokaisella eliölajilla on oma ekolokeronsa, joka rajautuu elintapojen ja -ympäristön mukaan. Jos kahden samalla alueella elävän lajin lokerot ovat identtiset, resurssit hupenevat kilpailun vuoksi ja silloin vain vahvempi lajeista selviää. Abstraktilla käsitteellä konkretisoidaan luontoa ja luodaan mielikuva siitä, kuinka se on jaettu selkeisiin osiin, joissa jokaisella lajilla on tarkasti rajattu oma paikkansa. Eläimet tuskin kuitenkaan kokevat elämäänsä samalla tavoin rajoittuneeksi. Runossa varis luettelee asioita, mitä se ei ole: "Not a bird, not passerine bird / of the family *Corvidae*, / nor mind nor body / nor thing. // And not a crow." Teksti viittaa myös apofaattiseen eli negatiiviseen teologiaan, jonka lähtökohtana on se, että kaikkivaltiaasta Jumalaa ei voida kuvailla inhimillisin käsittein, koska ne ovat aina rajallisia. Sen sijaan Jumalasta voidaan käyttää kielteisiä selitteitä, kuten "Jumala ei ole ihminen" tai "Jumala ei ole tietämätön", jolloin ei suljeta pois mahdollisuutta äärettömään viisauteen tai inhimillisyyteen eikä kavenneta näitä mahdollisuuksia kielen luomilla rajoilla. (Kraemer 2010, 156.)

Toisin kuin ihminen, lintu ei kuitenkaan ole kielen vanki, joten sen ei tarvitse erotella mieltä ruumiista tai jaotella lajikumppaneitaan eri ryhmiin. Kuten Mary Allen toteaa:

One of the most appreciated qualities of animals is that they are beyond language. That they feel but do not require conversation is a great relief to most people. Language cannot be trusted, even by those who use it most carefully. (Allen 1983, 13-14.)

Kieli on kaikessa laajuudessaan ja monimutkaisuudessaankin vajavainen, sillä sanat eivät kykene kuvaamaan aivan kaikkea. Andersonin runossa varis tietää jotain sellaista mitä runon puhuja ei tiedä.

When I was young, I dreamt
I climbed marble stairs
toward the room that held
The Book of What Each Thing Is.
Golden light poured down those stairs
from a room so high
I could never see it.

From that book
I would learn
what is crow,
what is redwood,
what am I.

Crow tells me
the black of his wings
is deeper than any book.

Friends, there are hours
I have no greater grief,
no greater joy.

I will never know
what I am.

Crow
flies down often
to tell me so.

(Anderson 2011, r. 13-35.)

Puhuja muistelee lapsuuttaan, jolloin hän unelmoi marmoriportaiden kiipeämisestä kultaisen valon valaisemaan korkeaan huoneeseen, josta löytyisi avain kaikkien asioiden perimmäisiin totuuksiin: ”*The Book of What Each Thing Is*”. Säkeistön uskonnollisilta konnotaatioilta on vaikea välttyä, sillä marmori, kultainen valo ja korostuneen korkea huone ”from a room so high / I could never see it” viittaavat selvästi jonkinlaiseen kirkkoon tai katedraaliin, jossa myös säilytetään kirjaa, joka sisältää vastauksia monien mieliä askarruttaviin kysymyksiin. Myös runon otsikko ”On the Nature of Things” viitanee sellaiseen, sillä roomalainen runoilija ja filosofi Titus Lucretius Carus (94 – 49 eaa.) kirjoitti noin vuonna 50 eaa. epikurolaisuutta henkivän runoelman nimeltä *De rerum natura* (engl. *On the Nature of Things*, suom. *Maailmankaikkeudesta*). Runoelma koostuu kuudesta kirjasta, joissa Lucretius pyrkii selittämään niin maailmankaikkeuden kuin ihmismielenkin

rakennetta ja toimintaa sekä vapauttamaan sitä kautta ihmiskunnan, joka elää kahden pelon – kuoleman ja jumalien – välissä. Lucretiuksen mukaan jumalia on olemassa mutta ne eivät välitä ihmisestä ja kaikki mitä on, on seurausta luonnon kiertokulusta eikä jumalallisesta toiminnasta: "Thus naught of what so seems / Perishes utterly, since Nature ever / Upbuilds one thing from other, suffering naught / To come to birth but through some other's death" (Leonard 1916a, r. 298-301.) Sielu puolestaan on kuolematon: "Therefore death to us / Is nothing, nor concerns us in the least, / Since nature of mind is mortal evermore" (Leonard 1916b, r. 1015-1017), joten elävän tulisi keskittyä elämään eikä pelkäämään lähestyvää kuolemaa.

Andersonin runossa mainitaan myös *redwood*, punapuu (lat. *Sequoia sempervirens*) kahteen kertaan. Se on puu, josta varis lentää alas puhujan maailmaan ja se on puu, jonka ontologia puhujaa mietityttää: "From that book / I would learn / what is *crow*, / what is *redwood*, / what am I" (Anderson 2011, r. 20-24). Punapuu on korkeudeltaan maailman suurimmaksi, jopa 110-metriseksi kasvava, vaarantuneeksi luokiteltu havupuu, jota kasvaa Kalifornian rannikolla. Puu muistuttaa siis hyvin paljon runon korkeaa huonetta ja auringonvalo, joka metsään siivilöityy, luo puille varmasti myös kultaisen hohteen. Metsä on usein koettu hengellisenä ja pyhänä, jollain tapaa voimaannuttavana paikkana, jossa ihminen on lähellä alkujuuriaan ja se vertautuukin vaivattomasti kirkkoon, kuten chileläisen Pablo Nerudan (1904 – 1973) runossa "Eternidad" (1950, suom. "Ikuisuus", Pentti Saaritsa 1983), missä maata verrataan katedraaliin:

La tierra es una catedral de párpados pálidos, eternamente unidos y agregados en un vendaval de segmentos, en una sal de bóvedas, en un color final de otoño perdonado.	Maa on katedraali jonka kalpeat luomet on segmenttien tuuli, holvisten suola ja armahdetun syksyn lopullinen väri sulkenut, painanut umpeen ikipäiviksi.
--	---

(Neruda 1950/2005, 264.)

(Saaritsa 1983, 127.)

Melko pitkälti kaikissa kulttuureissa luonnonuskonto ja luonnon rituaalinomainen palvonta on ollut jossain kehitysvaiheessa hyvin tärkeää (joissain kulttuureissa on yhä), ja kirjallisuudessa se näkyy erityisesti joko luonnosta erkaantumisen synnyttämänä huolena tai sen kanssa syvempää yhteyttä etsimällä. Luonnon ja kulttuurin välinen problematiikka kuitenkin korostuu, kun kielen ja kulttuurin ulkopuolisiksi koettuja, ei-inhimillisiä (esim. lintuja) tuodaan kulttuurin ja kielen sisälle runouden keinoin (Lummaa 2010, 21-22).

2.2 Kognitiivinen metaforateoria

Kognitiotiede sai alkunsa 1970-luvun loppupuolella tietokoneiden yleistymistä seuranneen tekoälyn tutkimuksen rinnalla. Kognitiotiede on monitieteinen ja laaja-alainen suuntaus, jossa yhdistyvät niin neurotiede ja filosofia kuin psykologia ja kielitiedekin. Kognitiotieteessä pyritään tutkimaan ihmisen tietorakenteita; tiedon hankinnan, muokkaamisen ja säilyttämisen tapoja sekä havaitsemista, oppimista, muistamista, kieltä ja ajattelua. Aluksi ihmismieltä ja tietokonetta verrattiin toisiinsa niiden samankaltaisten toimintojen vuoksi mutta sittemmin kognitiotieteessä on ryhdytty painottamaan subjektiivista kokemusta, joka ihmisen kognitioon aina liittyy. Inhimilliselle toimijalle on ominaista tehdä havainnoista tulkintoja ja määritellä, miltä jokin tuntuu, ja siihen taas vaikuttavat menneet kokemukset sekä se sosiokulttuurinen ympäristö, missä subjekti toimii. (Revonsuo 2006, 13-21.) Ihminen on jatkuvassa vuorovaikutuksessa – dialogisessa suhteessa – niin muiden ihmisten kuin fyysisen ympäristönsäkin kanssa, joten näin ollen kognitiotakaan ei voida rajata vain subjektin mielen sisäiseksi toiminnaksi. Kognitio ei ole vain tietämistä ja tiedon siirtämistä, vaan se on myös jatkuvaa liikettä ja uuden tiedon konstruomisesta subjektin omien ja yhteiskunnan kokemusten perusteella.

Lyriikan kieli on usein aistien, havaintojen ja tunteiden värittämää ja kuvaus keskittyy enemmänkin tiettyihin hetkiin eikä niinkään jatkuvaan toimintaan. Henkilöiden kokemukset koostuvat erilaisista tajunnantiloista eivätkä varsinaisista teoista. Myös kuvailtu miljöö on yleensä jonkinlaisessa suhteessa teoksen hahmojen tajunnan kanssa. Lyriikassa kognitio nimenomaan virtaa, sillä ilmaisu on lyhyttä, jolloin jokaisella sanalla on suuri painoarvo, ja kielellä luodaan mielikuvia toisensa jälkeen. Kognitiivisessa lyriikantutkimuksessa varsin käytetty metodi onkin metaforien tutkiminen, sillä metaforat ohjaavat ajattelua ja auttavat ymmärtämään abstrakteja ilmiöitä. (Kajannes 2000, 51–67.)

On olemassa tiettyjä perustavanlaatuisia mielen rakenteita, mielikuvia eli skeemoja, jotka toimivat esimerkiksi malleina, kuinka toimia erilaisissa tilanteissa ja auttavat hahmottamaan tilanteita menneiden kokemusten ja opittujen asioiden avulla. Hyödynnän tässä Peter Stockwellin käyttämää esimerkkiskeemaa pubiin menosta. Jokainen ihminen, joka on joskus käynyt kapakassa, tietää mitä odottaa kun kävelee sellaisen ovesta sisään, vaikka ei olisi juuri siinä nimenomaisessa kuppilassa koskaan käynytään. Paikassa on todennäköisesti baaritiski ja sen takana baarimikko, jolta tilataan juomat tiettyjä fraaseja käyttäen ja kun on maksanut tilauksensa, voi mennä

istumaan pöydän ääreen. Tällaista toimintaa ei tarvitse erikseen suunnitella tai ajatella vaan se tulee luonnostaan, vanhojen kokemusten ja tietojen perusteella sekä uusia toimintamalleja (esim. ravintola, yökerho, kahvila) jatkuvasti niihin sulauttaen. (Stockwell 2002, 77.) Skeema on siis käytännössä käsiteverkko, joka sisältää kaikki tiettyyn käsitteeseen jossain suhteessa olevat seikat. Näin ollen PÄIVÄN skeemaan kuuluvat eri vuorokaudenajat: aamu, aamupäivä, päivä, iltapäivä, ilta ja yö, jolloin käsitteellisestä metaforasta ELÄMÄ ON PÄIVÄ voidaan johtaa ELÄMÄN skeemaan kuuluvat vuorokaudenajat eli syntyminen, lapsuus, nuoruus, aikuisuus, vanhuus ja kuolema. Vanhoista ihmisistä puhuttaessa voidaan esimerkiksi käyttää fraasia ”elää elämänsä ehtoopuolta”.

Metafora puolestaan voidaan yksinkertaisimmillaan ymmärtää kielikuvana. Se luo kielen avulla mieleen kuvia, jotka auttavat jäsentämään todellisuutta, erityisesti abstrakteja asioita, sekä helpottavat kommunikointia (Lakoff & Turner 1989, 51). Esimerkiksi ilmaisu ”ruotsini on ruosteessa” on kirjaimellisesti ymmärrettynä mahdoton, sillä kieli ei ole fyysinen elementti, joka voi ruostua. Kielitaitoa kuitenkin voidaan verrata pihassa seisovaan autoon, joka käyttämättömänä ruostuu, jolloin metaforinen ilmaus ymmärretään siten, että ruotsin kieli ei suju yhtä hyvin kuin kieli, jota käyttää joka päivä. Samasta metaforasta voidaan johtaa käsitteellinen metafora IHMINEN ON KONE, joka pitää sisällään niin kielitaidon ruostumisen kuin rentoutumiseen yhdistettävän akkujen lataamisenkin. Lisäksi ajatuskatkoa voidaan nimittää oikosuluksi ja aamuisin itse kullakin voi olla käynnistymisvaikeuksia. Metafora ei siis ole vain jokin taiteellinen elementti kirjallisuudessa vaan ihan jokapäiväinen tapa käyttää kieltä, luoda merkityksiä, mieltää asioita sekä toimia arjessa (Stockwell 2002, 105). Mikään käsite ei kuitenkaan ole pelkästään metaforinen eikä liioin täysin vailla metaforisia piirteitä. Peruskäsite kuten kuolema voidaan ymmärtää sekä fysiologisenä ilmiönä, jossa elimistö lakkaa toimimasta, että johtaa metaforien kautta ajatukseen pimeydestä ja poissaolosta. (Lakoff & Turner 1989, 58.)

Kognitiivinen metaforateoria on pääasiassa George Lakoffin (1980, 1989), Mark Turnerin (1989, 1996) ja Mark Johnsonin (1980) kehittänyt menetelmä, joka korostaa metaforan kognitiivista merkitystä kielellisten ilmauksien ohi. Pyrkimyksenä teoriaa käytäntöön sovellettaessa on löytää yllättäviä yhteyksiä tai ristiriitoja toisistaan erillisten asioiden välille (Päivärinta 2010, 9). Uudet ja tuoreet metaforat toimivat kokemusten kuvaamisessa samoin kuin konventionaaliset vertauskuvat, korostaen joitain seikkoja ja tukahduttaen toisia luoden näin kokemukselle uuden merkityksen. Se, mikä merkitys metaforalle lopulta syntyy, riippuu kuitenkin varsin paljon lukijan henkilökohtaisista kokemuksista, arvoista ja kulttuurista. Jos ne poikkeavat paljon kirjoittajan

omista, voi metaforan merkitykseksi muodostua silloin jotain aivan muuta kuin mihin sillä alun perin on pyritty. (Lakoff & Johnson 1980, 139, 142-143.) Poeettisessa kielessä metaforia käytetään samoin kuin arkisessa ajattelussa mutta niiden merkityksiä venytetään, jolloin metaforat limittyvät muihin metaforiin muodostaen verkostoja ja ajatusketjuja.

Yksi merkittävimmistä metaforien muodoista on personifikaatio. Sen avulla jokin ei-inhimillinen (kuten eläin, luonnonvoima, esine, abstrakti käsite) nähdään inhimillisenä ja ihminen voi käyttää hyväksi tietoa ja ymmärrystä itsestään oivaltaakseen jotain uutta ympäröivästä maailmasta. (Lakoff & Turner 1989, 72.) Turner tarjoaa esimerkkinä personifikaatiosta kuoleman tapahtuman. Kuolema on ehdottoman ei-inhimillinen abstrakti käsite, joka voidaan kuitenkin ymmärtää viikatemieshahmon kautta ("Death the Grim Reaper"):

We must feel about personification the way we feel about the event, and the appearance and character of the personification must correspond to the way we feel about the event. As long as we think grimly about the event of death and its cause, we must take a grim view of Death-the-Reaper. We can now see a reason for this constraint: We project to the blend our view of the event, including its cause. In the case of the Grim Reaper, we also project to the blend an action story of killing consistent with our feelings about the event of death. The reaper in the blend is simultaneously a cause we feel grimly about and a killer we feel grimly about. (Turner 1996, 79-80.)

Kuolema siis ymmärretään jonkin toimijan (tässä tapauksessa viikatemiehen) aiheuttamana ja vaikka siihen ei kirjaimellisesti uskotakaan, että joku mustaan viittaaan pukeutunut konkreettinen hahmo olisi aiheuttanut henkilön kuoleman, on kuoleman tapahtuma silti helpompi käsittää tällaisen metaforan avulla.

Runoudessa metaforat ovat avainasemassa, kun lyhyellä ilmaisulla tahdotaan tuoda ilmi muutakin kuin kirjaimellinen merkitys. Anne Päivärinnan (2010, 7) mukaan kognitiivisella metaforateorialla pyritään painottamaan nimenomaan tulkintaa, sillä se "sivuuttaa monet metaforan määrittelyn ikaikaiset ongelmat keskittymällä Aristoteleen perusmääritelmän 'näkemiseen', siihen miten metaforassa yhdistyvät erilaiset asiat nimenomaan tulkitsijan perspektiivistä." Esimerkiksi aiemmin siteeraamassani Len Andersonin runossa varis kertoo siipiensä mustan värin olevan syvemmän kuin yhdenkään kirjan, jonka merkitys kirjaimellisesti tulkittuna jäisi hieman epäselväksi: "Crow tells me / the black of his wings / is deeper than any book" (Anderson 2011, r. 25-27). Kognitiivinen prosessi kuitenkin yhdistää mustan värin kirjan musteeseen ja korostaa sitä miten loputtomista tutkimuksista huolimatta ihmiskieli ei kykene tavoittamaan linnun syvintä olemusta ja että kirjoista on turha etsiä vastauksia, jotka löytyvät linnusta itsestään. Tällaista

syvempien merkitysten muodostamista kutsutaan englanninkielisessä kirjallisuudessa termillä *mapping*, mikä kääntyisi sananmukaisesti kartoittamiseksi. Runossa esiintyvien hengellisten konnotaatioiden perusteella voidaan kirjan mustuudesta vetää yhteyksiä myös Raamattuun, jumalallisuuteen ja demonisuuteen eli juuri niihin voimiin, joihin mustat linnut usein liitetään.

”On the Nature of Things” -runossa tulkinta pohjautuu siihen, että lukija käsittää viittauksen kirjoihin. Sen lisäksi, että hän osaa ulottaa sen kaikkeen variksista kirjoitettuun luonnontieteelliseen informaatioon, tarinoihin ja perimätietona siirtyneisiin uskomuksiin, tulee ymmärtää myös ihmiskunnassa vallalla oleva traditio, jossa painettuun sanaan luotetaan lähes varauksetta ja lukea runoa tietynlaisena kritiikkinä sitä vastaan. Joskus on vain hylättävä kaikki aiemmin opittu ja luotettava omiin aisteihin.

Päivärinta (2010, 5) toteaa, että kognitiivisen metaforateorian merkitystä runontutkimukselle ei ole vielä selvitetty riittävän yksityiskohtaisesti, sillä useimmat teoriaa käsittelevät artikkelit ja tutkimukset keskittyvät lähinnä luomaan yleisluontoisen katsauksen aiheeseen. Tämän vuoksi koen että kognitiivista metaforateoriaa käytäntöön soveltamalla on mahdollista tuottaa ajankohtaista ja tarpeellista materiaalia tutkimuskentälle.

3 ELÄIMELLINEN RAAKKUJA

Keskityn työssäni lintuihin metaforisina hahmoina, joilla on jokin syvempi sanoma lukijalle. Haluan kuitenkin tuoda esiin myös lintujen eläimellisen puolen ja sen kuinka niiden ruumiillisuuden kuvaukset vaikuttavat tulkintoihin. Karoliina Lummaa problematisoi väitöskirjassaan *Poliittinen siivekäs: Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa* (2010) lintujen representaation runoudessa ja jakaa sen kolmeen luokkaan: jäljittelevään esittämiseen, kulttuuriseen konstruktion perustuvaan esittämiseen ja edustamiseen eli puolesta puhumiseen. Jäljittelevällä esittämällä Lummaa tarkoittaa lintujen esittämistä eläiminä, todellisina lintuina mutta toteaa sen olevan käytännössä mahdotonta, sillä kaikki ”käsityksemme ja havaintomme linnuista ovat suhteellisia ja rajoittuneita.” (Lummaa 2010, 155.) Runoudessa käsitellään eläimiä siis inhimilliseltä kantilta, jolloin niille ei aina anneta tilaa olla eläimiä. Omassa työssäni pyrin käsittelemään lintuja myös eläimellisyyden kautta mutta korostan sitä, että sillä ei varsinaisesti ole mitään tekemistä todellisten lintujen kanssa, koska kaikki runous on kuitenkin ihmismielen tuottamaa eikä ei-inhimillisen ydintä voida silloin kääntää runouden kielelle. Esimerkiksi nimetessäni tämän luvun sanoilla ”Eläimellinen raakkuja” korostan varislintujen ääntä sellaisena kuin ihminen sen kokee, räähkäisyinä ja raakkumisena, mikä osaltaan jo määrittää linnun asemaa inhimillisen katseen kohteena. Varislinnut ovat myös saaneet nimensä lähes kaikissa kielissä äänensä perusteella. Onomatopoeettiset nimet viittaavat kunkin linnun ominaisimpaan ääneen ja ovat siirtyneet kielestä toiseen hieman erilaisina variaatioina. Englannin ‘crow’ periytyy anglosaksilaisesta sanasta *cráwe* ja se taas on yhteydessä saksan sanaan *Krähe*. Suomeksi ‘varis’ on kotiutunut kantauralin sanasta *ware*, joka puolestaan muistuttaa unkarin *varjúa*, tšekin *vránaa* ja venäjän *voronaa* (ворона). Kaikki nimet ovat äänteidensä puolesta varsin lähellä variksen ”kraa kraa / caw caw” -huutoa.

Varislinnut ovat varsinaisia kulttuurilintuja ja koska ne ovat ihmisille niin tuttuja, ne ovat menettäneet osan eläimellisyydestään. Niihin on vaikea suhtautua vain lintuina, sillä niille on annettu niin paljon erilaisia inhimillisiä merkityksiä, että itse eläin tahtoo jäädä usein pimentoon.

Tarkoitukseni onkin lähinnä tulkita runoja eri näkökulmista, biologisesta ja metaforisesta. Tässä luvussa pohdin siis sitä, kuinka eläinten lajityypillisiä piirteitä esitetään runoudessa ja miksi niitä esitetään niin kuin esitetään.

3.1 "Sack of feathers": Runolintujen ruumiillisuus

Enid Osborn on toinen *A Bird Black As the Sun* -antologian toimittajista sekä Green Poet Pressin perustaja. Hän on ollut ehdolla myös Pushcart Prizen² saajaksi vuonna 2009. Hänen runossaan "I Knew Two Crows" (2011) minä on todennäköisesti jo aikuinen nainen, joka muistelee tapahtumaa nuoruudestaan. Muistoissaan hän löytää kaivoon pudonneen, siipirikon variksenpoikasen, ottaa sen mukaansa ja vie kotiin toipumaan. Myöhemmin kaivosta löytyy myös toinen varis, ensimmäisen "sisar". Tyttö ottaa senkin hoiviinsa, mikä johtaa lopulta siihen että jälkimmäinen lintu osoittautuu vahvemmaksi ja tappaa poikuetoverinsa. Vaikka luonnossa yleisesti pätevätkin Darwinin lait ja armottomassa henkiinjäämististelussa vain vahvat selviävät, tappavat varikset oman laumansa jäseniä hyvin harvoin. Silloin kun niin tapahtuu, uhri on yleensä niin pahoin loukkaantunut, lentokyvytön tai muuten huomiota herättävästi liikkuva, että se vaarantaa koko parven turvallisuuden. (McGowan 2010.)

He suffered me to pick him up
and carry him home,
this young, broken bird
who'd fallen into our well.

(Osborn 2011, r. 1-4.)

Myös runon tapauksessa kyseessä on "broken bird", jota tuskin olisi enää hyväksytty laumaan, joten sen pelastaminen on ymmärrettävää. Jo ensimmäisestä säkeistöstä lähtien linnusta puhutaan hoivaa kaipaavana olentona, jonka ainoa toivo selvitä on ihmisen apu.

Later, he took food from my hand;
there was no other way to eat.
I chased away the mockingbirds
who swooped down, crying *Murderer!*

(Osborn 2011, r. 5-8.)

Tyttö syöttää variksenpoikaa ja ajaa myös sitä uhkaavat matkijalinnut tiehensä. Matkijalintujen kerrotaan huutavan varikselle "Murderer!" mikä viitanee siihen, että laululinnut kokevat varikset usein uhaksi pesimäalueillaan, koska ne saalistavat munia ja vastakuoriutuneita poikasia. Runossa huudon kohteena on hyvin nuori lintu, joten matkijalinnut näyttävät pelottavina syöksyessään ylhäältä päin lentokyvytöntä poikasta kohti ja tytön ajaessa kiusantekijät matkoihinsa, lintu alkaakin vähitellen leimautua häneen.

He cocked his head when I spoke,

---

² Pushcart Pressin vuosittain pienten kustantamoiden parhaille runoilijoille, esseisteille ja novellien kirjoittajille jakama palkinto.

squawked when I came home,
followed me about the yard
with his shining black eye.

(Osborn 2011, r. 9-12.)

Se reagoi puheisiin kallistamalla päätään, äänтелеe tytön tullessa kotiin ja seuraa hänen kulkuaan tarkasti. Matkijalintujen kirkunalle on annettu inhimillistä, sanallinen ja syyttävä merkitys mutta variksia koskevat kuvaukset keskittyvät enemmän niiden eläimellisiin tapoihin ja ominaisuuksiin sellaisina kuin ne ihmiselle näyttävät, ilman yritystä selittää niitä. Karoliina Lummaa (2010, 129) nostaa esiin lajienvälisen kommunikoinnin problematiikan, ja tässäkin tilanteessa herää kysymys siitä, onko matkijalintu todella soimaava vai onko kyseessä pikemminkin siihen heijastettu inhimillinen ajatus kostonhimosta? Ihmisen oikeustajua vastaan taistelee ajatus heikkojen ja puolustuskyvyttömiä – kuten vastasyntyneiden linnunpoikasten – kimppuun käyminen ja sellainen nähdään tarpeettomana julmuutena, murhana. Luonnossa kuitenkin pätee sääntö ”syö tai tule syödyksi” ja yksilön oma tai oman lauman selviäminen on aina etusijalla. Lajienvälisessä ymmärryksessä on kuilu, jota on vaikea ylittää. Emme voi tietää, mitä linnut ajattelevat tai mitä ne tarkalleen ottaen äänillään viestivät. Toisinaan se on vaikeaa lajin sisälläkin, kuten ”maailman yksinäisin valas” on saanut kokea äännellessään taajuudella 52 Hz, jota yksikään muu valas ei kuule tai käytä (Lippsett 2005). Sama kommunikointiongelma tulee esiin myös ihmisen ja tekoälyn välillä. Jos tietokoneelle annetaan ongelma ratkaistavaksi, se ratkaisee sen omien rationaalisten tietojensa pohjalta, mutta koska siltä puuttuu inhimillisten kokemusten ja erehdysten myötä syntynyt tunneäly, voi sen esittämä järkevin ratkaisu sotia ihmisten yleistä moraalikäsitystä vastaan.

I was not a girl who talked to dolls,
not a lonely girl, but alone.
He was the friend I chose for myself.
He was my crow.

(Osborn 2011, r. 13-16.)

Runon lyyrinen minä erottaa itsensä sellaisista tytöistä, jotka juttelevat nukeille, aivan kuin nukeilla leikkiminen ja niille puhuminen olisi huono asia. Hän myös kieltää olevansa yksinäinen vaikka onkin yksin. Omistussuhdetta korostamalla: ”He was my crow” lintu kuitenkin vertautuu jollain tapaa runossa mainittaviin nukkeihin. Elävänä olentona varis on tytöstä kiinnostavampi kuin lelu ja sen hoivaaminen on mielekkäämpää, koska hän kokee saavansa linnulta vastakaikua, ystävyttä, mutta hän ei silti luo siihen vahvaa tunnesidettä.

Myöhemmin toinen varis putoaa samaan kaivoon:

His sister had the very same accident, fell
into the well under the nesting tree, but we
got to her before she flailed against the rocks.
She was waterlogged, but not broken.

We took her home and lodged her
with her brother. He retired to his corner.
In the night, she got on top of him and
pecked him to death. Then she ate his eye.

(Osborn 2011, r. 17-24.)

Linnun kerrotaan olevan ”waterlogged, but not broken” ja todellisessa maailmassa järkevintä olisi silloin ollut palauttaa poikanen takaisin pesäänsä tai sen lähettyville, sillä poikaset eivät yleensä noin vain putoile pesistä. Usein niin tapahtuu silloin, kun ne opettelevat lentämään, jolloin emokin on todennäköisesti näköetäisyydellä. Linnuilla on myös lähes olematon hajuaisti, joten niitä ei haittaa mahdollinen ihmisestä poikaseen tarttuva haju. Suurempi ongelma niille on poikanen, jonka hyvää tarkoittava ihminen sieppaa. Runossa lintu kuitenkin viedään kotiin ja jätetään poikuetoverinsa seuraan, mikä johtaa siihen, että uudempi lintu nokkii ensimmäisen hengiltä ja syö lopuksi tämän silmän.

Läpikäymässäni runomateriaalissa ehdoton enemmistö viittaa lintuun persoonapronominilla *he*. Lintu ei siis ole *se* vaan maskuliininen *hän*. Suomen kielessä linnusta puhuminen hänenä olisi jokseenkin häiritsevää ja toisinaan koomistakin, mutta englanninkielisessä kirjallisuudessa se vaikuttaisi olevan enemmän sääntö kuin poikkeus. Jo se vaikuttaa ohjailevasti lukijaan, sillä se tuo eläintä lähemmäksi ihmistä ja antaa sille arvoja, joita eläimellä ei välttämättä ole. Lisäksi sukupuolen esiintuominen antaa lukijalle lisää pohdittavaa. Osbornin runossa sukupuoli mainitaan ehkä runon selvyuden ja luettavuuden vuoksi mutta toki voidaan leikitellä ajatuksella, onko brutaalimpi ja vahvempi lintu tässä tarkoituksella feminiininen? Amerikkalaisessa populaarikulttuurissa totutusti vahvimmat supersankarit ja väkivaltaisimmat antisankarit ovat yhä miehiä, vaikka naiset ovatkin viimeisinä vuosikymmeninä kirineet kovasti rinnalle, joten runon luoma kuva puolustautumattomasta, heikosta ja suojelua kaipaavasta ”miehestä” on yleisestä käytännöstä poikkeava. Lisäksi varisten lähisukulaisuus on merkillepantava seikka. Kyseessä eivät ole täysin vieraat yksilöt vaan samassa pesässä eläneet poikuetoverit, joten ihmisenä herkästi ajattelee niiden välillä olevan samanlaisen erityisyyden kuin ihmissaruksillakin ja siksi runon kohtaaminen vaikuttaa väkevämmältä. Leonard Lutwack (1994, 232-233) nostaa esiin, että nykyrunoudessa linnut usein huomioidaan nimenomaan niiden kuoleman ja hiljenemisen kautta,

merkkinä ihmisten toimien aiheuttamasta ekologisesta huolesta. Myös tässä runossa ihminen on välillisesti vaikuttamassa heikomman linnun kohtaloon, vaikka todennäköisesti se ei siipirikkona olisi kovin pitkään selvinnyt luonnossakaan. Tytön päätös toisenkin variksen pelastamisesta johtaa ikäviin seurauksiin, ja jo se, että varisten pesäpuun alla on kaivo, viitanee siihen, että ihminen valtaa yhä enenevässä määrin tilaa luonnolta.

I looked until the scene went flat,
and still knew not what to make of it.
When I lifted him, mites ran to my hand.
I screamed and dropped his sack of feathers.

(Osborn 2011, r. 25-28.)

Aiemmin vertasin tytön variksiin kohdistamaa mielenkiintoa ja hoivaviettiä nukeilla leikkimiseen ja sitä tulkintaa vahvistaa edellinen säkeistö. Tyttö näkee variksen hyökkäyksen mutta ei yritäkään tehdä asialle mitään. Toisaalta tyttö on oletettavasti vasta lapsi ja lintujen tappelu voi olla järkyttävää nähtävää aikuisellekin. Tyttö ei kuitenkaan suhtaudu linnun väkivaltaiseen kuolemaan tunteellisesti vaan enemmänkin välinpitämättömästi, mikä välittyy erityisesti säkeistä: "When I lifted him, mites ran to my hand. / I screamed and dropped his sack of feathers." Välittömästi kuolemansa jälkeen lintu muuttuu inhottavaksi, kirppuja kuhisevaksi höyhenkasaksi. Se menettää arvonsa eläimenä sekä ystävänä ja nähdään vain saastaisena raatona.

My mother knew something about birds.
She said her chickens would do the same
to the weakest chicken.

I knew two crows. One was stronger.
What more was there to know?

(Osborn 2011, r. 29-33.)

Tytön äiti kertoo, että hänen kanansa kävisivät samalla tavoin lauman heikoimman jäsenen kimppuun ja runo loppuu lakoniseen toteamukseen: "I knew two crows. One was stronger. / What more was there to know?"

Luonnonvalinnasta kertoo myös Jennifer Arinin runo "Force of Nature" (2011) mutta siinä runon puhuja on empaattisempi. Hän näkee meren rannalla mutaan juuttuneen kurpan, jota sekä korpit että koira ahdistelevalt. Hän kokee pakottavan tarpeen puuttua asiaan ja pelastaa linnun. Myös tältä linnulta on siipi poikki ja runon puhuja vie sen eläinlääkäriin. Lääkäri kuitenkin toteaa, että armollisinta olisi nukuttaa lintu ikiuneen. Runon minä ei kuitenkaan suostu siihen: "oh, but I didn't come this far to help a living thing die!" (Arin 2011, r. 23-24). Päätäväisästi hän jatkaa suunnitelmansa toteuttamista ja vie linnun lintutarhaan turvaan kaikilta saalistajilta. Runo loppuu

tyytyväiseen toteamukseen: "Witness: it survived nature's ready knife." (Arin 2011, r. 28). Runon puhuja tietää selvästi, kuinka luonnolla on tapana toimia mutta ei kestä katsoa avuttoman linnun kamppailua hengestään vaan puuttuu asiaan. Toisin kuin "I Knew Two Crows" -runossa, tämän runon lyyrinen minä suhtautuu lintuun tunteellisesti ja kokee velvollisuudekseen tehdä jotain, harhauttaa luontoa ja rikkoa sen kaavoja. Lintu, jonka ei pitänyt selvitä, selviää sittenkin ja se antaa toivoa siitä, että asioihin voi vaikuttaa.

3.2 "Not a crow in a sight": Lintujen läsnäolo

Sheila Golburgh Johnsonin runoja on julkaistu monissa lehdissä niin USA:ssa, Englannissa, Venäjällä kuin Israelissakin. Häneltä on aiemmin ilmestynyt myös pienoisoromaani *After I Said No* (Fithian Press 2000) sekä linturunoantologia *Shared Sightings: An Anthology of Bird Poems* (John Daniel and Co 1995). Runossa "After the Fire" (Golburgh Johnson 2011) keskiössä eivät ole niinkään tapahtumat vaan tunnelma ja mielikuvat. Kuten nimikin jo vihjaa, on kyseessä metsäpalon jälkeinen aika. Linnut ovat kadonneet ja mustunut metsä on hiljentynyt. Pian varikset kuitenkin palaavat ja hiljalleen muutkin linnut tulevat takaisin. Luonto uusiutuu ja korjaa itseään.

It was quiet. The brush-covered hills
that used to thrill the air with birdsong,
silent. The few leaves left on the burned trees
were pale brown bats hanging upside down.

(Golburgh Johnson 2011, r. 1-4.)

Ensimmäisessä säkeistössä on jopa apokalyptimaisia piirteitä. Linnunlaulun kaikkoaminen tekee palaneesta metsästä aution ja aavemaisen, kuolleen maailman. Linnut ja niiden häviäminen ovatkin erityisen suosittuja symboleita dystopisisissa kuvauksissa ja sivilisaation kohtalon ennustuksissa (Lutwack 1994, 242).

One day I heard a guttural *Caaaw*,
          Caaaw, and in a tangle of roots
jutting from the hillside I spotted a crow,
preening in the haze, turning its beak
from side to side as if to sniff
the smoke-scented air.

The next morning there were three.

Later the burned ground filled with crows
cawing and stalking, each in a brash walk,
swinging its shoulders with every bowlegged step,
scooping up lizards and bugs without breaking stride.

(Golburgh Johnson 2011, r. 5-15.)

Maailmanloppua enteilevä tunnelma kuitenkin haihtuu ensimmäisen variksen saapuessa paikalle. Karoliina Lummaan esiin nostama (2010, 131) runoilmaisun konkreettisuus näkyy tässä runossa jossain määrin lintujen kuvauksessa. Ihminen on vain katselijan roolissa ja lintujen käytöstä määrittellään niiden lintumaisuuden kautta. Varis raakkuu kurkkuaanellään, sukii itseään ja eteenpäin harppoessaan nappaa ötököitä maasta. Toisaalta lintujen liikehdintää luonnehditaan myös sanoilla ”a brash walk” ja ”bowlegged step”, joten täysin vailla inhimillisen esittämisen piirteitä runo ei kuitenkaan ole. Kävelyn röhkeys on katsojan määrittelemää eikä niinkään linnun käytöksestä lähtöisin. Variksille ominainen tapa kävellä pää pystyssä ja siivet kylkiä myöten, hieman selän päälle kaartuen sekä niiden vaappuva askellus korostavat röhkeyttä vaikutelmaa, sillä jos ihminen matkisi linnun kulkua, näyttäisi kädet selän takana kulkeva ihminen herkästi ylpeältä ja pöyhkeilevältä.

Weeks later a scrub jay, that raucous
nuisance of the canyon, showed up,
welcome this time. Its blue back was
a cool flash of color among the black
crows, black earth, black tree trunks.

(Golburgh Johnson 2011, r. 16-20.)

Pian runon maisema alkaa täyttyä muistakin linnuista ja ensimmäisenä varisten kumppaniksi lentää pensasnärhi, jonka sininen selkä on ”a cool flash of color among the black / crows, black earth, black tree trunks.” Mustat varikset siis yhdistyvät tässä niin hiiltyneeseen maahan kuin kärventyneisiin puiden runkoihinkin. Pensasnärhen kaunis väritys koetaan elävämpänä ja piristävämpänä kuin varisten synkkyys ja tummanpuhuvuus.

Other jays came, and one morning
I heard the descending notes of a canyon wren,
the fruity song of a white-crowned sparrow.
Months passed, and finally one dawn rang
with the cooing of mourning doves, the chirping
of finches, the clicking and murmuring of a quail
family parading in line, crests bobbing and
their watch-quail perched nearby, ready to sound alarm.

(Golburgh Johnson 2011, r. 21-28.)

Kuukausien kuluessa muut lajit löytävät takaisin ja täyttävät ilman äänillään. Äänien joukosta on mahdollista erottaa kanjonipeukaloisen nousevat nuotit, juovapääsirkun hedelmäinen laulu, vaikertajakyyhkyn kujerrus, peippojen sirkutus ja viiriäisten napsutus. Jokaisen linnun ääntä on siis pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti ja toisinaan onomatopoeettisestikin (”cooing”, ”chirping”), ja lajit on kerrottu täsmällisesti. Runossa myös keskitytään luonnonympäristön kuvaamiseen, näkyvissä ei ole minkäänlaista ihmisen kädenjälkeä – vain objektivoiva katse, joka

luokittelee linnut kuhunkin lajiin kuuluviksi. Analysoimistani runoista tämä osuu lähimmäksi luomaani ”Eläimellinen raakkuja” -kategoriaa. Runon linnuille ei yritetä antaa turhia inhimillisiä piirteitä eikä niiden ajatuksia pyritä ymmärtämään. Niitä kuvataan sellaisina kuin ne ovat, eläiminä.

Hetkeä aiemmin runon maisema oli vielä äänetön, tyhjä ja musta mutta nyt se vilisee elämää. Jotain kuitenkin puuttuu ja runo loppuu toteamukseen: ”Not a crow in a sight.” (Golburgh Johnson 2011, r. 29.) Jollain lailla runo tekee täyden ympyrän. Varikset ovat sekä ensimmäisiä palaajia että ensimmäisiä lähtijöitä. Maastopalo johtaa usein ympäristön kannalta välttämättömään sukkessioon, sukupolven muutokseen ja metsän uusiutumiseen, mikä puolestaan päättyy kliimaksiin. Silloin eliökunta on vakaa ja muuttuu vain, jos ympäristö muuttuu radikaalisti, kuten palon myötä väistämättä tapahtuu. Luonnon kiertokulku on jatkuvassa liikkeessä ja pysähtyneisyyden tila ei koskaan ole pysyvä. Varikset toimivat runossa pioneerilajina, mikä sopii myös niiden kansanperinnehistoriaan. Maailmaa luotaessa varikset ovat olleet tarinoiden mukaan avainasemassa ja niin tässäkin. Ne saattavat uuden elämän alkuun ja jatkavat sitten matkaansa.

3.3 ”The shadows hold us between worlds”: Villi kulttuurilintu

John F. Buckley ja Martin Ottin runossa ”Thirteen Ways of Looking by a Black Bird” (2011) on nimensä mukaisesti kolmetoista erilaista näkökulmaa varislintuihin, lintujen omasta perspektiivistä. Runoilijat ovat luoneet yhdessä menetelmän, jota nimittävät runolliseksi lentopalloksi (”poetic volleyball”). He kirjoittavat vuorotellen säkeitä ja pallottelevat niitä toisilleen, kunnes runo on valmis. Seurauksena on saumatonta lyriikkaa, josta on mahdotonta erotella kirjoittajia. Heidän runoutensa³ on myös täynnä viittauksia populaarikulttuurin ilmiöihin ja lainauksia menneestä, kuten tämän runon muoto ja otsikko, joka on hieman modifioitu versio Wallace Stevensin (1879 – 1955) kuuluisasta runosta ”Thirteen Ways of Looking at a Blackbird” (1954).

---

³ Buckley & Ott ovat julkaisseet yhdessä runokokoelman *Poet’s Guide to America* (Brooklyn Arts Press 2012) ja tänä vuonna (2014) heiltä ilmestyy seuraava kokoelma, joka kantaa nimeä *Yankee Broadcast Network. Poet’s Guide to America* on läpileikkaus USA:sta. Runot sijoittuvat eri kaupunkeihin ja ovat kuin sarkastiseen sävyyn taltioituja muistoja roadtripiltä halki Amerikan. Lisäksi Buckley & Ott ovat julkaisseet myös omia runoteoksiaan, jotka ovat aiheiltaan synkempiä ja vakavampia kuin heidän yhteiset kokoelmansa. Buckleylta ilmestyi teos nimeltä *Sky Sandwiches* (Anaphora Literary Press 2012) ja Ottilta *Captive* (C&R Press 2012) ja kummatkin ovat saaneet osakseen paljon huomiota ja ylistystä kritikoilta.

Käytännössä tämä analyysi osoittautui vaikeimmaksi toteuttaa, sillä vaikka Buckleyn ja Ottin runo on kirjoitettu linnun näkökulmasta ja vaikutti aluksi sopivalta tulkittavaksi ”Eläimellinen raakkuja” -kategorian sisällä, on runon lintujen minä toisinaan korostetunkin antropomorfinen ja siksi se olisi ehkä sopinut paremmin ”Inhimillinen siivekäs” -luvun alle. Toisaalta linturunouden ongelma on se, että linnut eivät itse voi sen kirjoittamiseen osallistua, joten puhdasta ei-inhimillistä runoutta ei voi olla olemassakaan, paitsi jossain määrin lintujen jalan- tai siivenjäljistä syntynyt kuvio, joka voidaan tulkita visuaalisena runoutena. Tässä runossa lintujen representaatio syntyy edustamisen eli puolesta puhumisen kautta. Käyn aluksi läpi, mistä kussakin kohdassa on mielestäni kyse ja esitän tekstistä parafrasoin, jotta sitä on helpompi analysoida. Lopuksi teen yhteenvedon koko runosta.

I.

Two murders live in the Financial District on either side of the Market Street. My clan owns the north and west, directions of finality and wisdom. The others are silly lords of south and east, sunblind with rising optimism, sighing of migrations they will never take.

(Buckley & Ott 2011, r. 1-5.)

Ensimmäisessä säkeistössä selostetaan kuin urheilulähetyksessä, että parhaillaan on meneillään kaksi murhaa Market Streetin molemmin puolin. Runo sijoittuu San Franciscoon, jossa Market Street halkoo kaupunkia. Kahdella lintuparvella on reviirikiista. Runon minä, oletettavasti varis, kuuluu klaaniin, joka hallitsee pohjoista ja läntistä osaa, kun taas toisen lauman reviiriä on eteläinen ja itäinen puoli. Pohjoinen ja länsi yhdistetään lopullisuuteen ja viisauteen, kun taas itä ja etelä hölmöyteen, sokeaan optimismiin ja täyttymättömiin vaellustoveisiin. Todennäköisesti runon ”migraatiolla” tarkoitetaan länteen muuttamista, joka amerikkalaisessa kirjallisuudessa usein liittyy vapauden, onnen ja rikkauksien tavoitteluun. Vaikka mitään aitoa rajaa ei ole, kulttuuriset rajat etelän ja pohjoisen sekä idän ja lännen välillä ovat silti olemassa.

II.

There’s no time for crying in this pigeon-pecking municipality with egg-white omelettes wafting from Mission meth houses. Punks, stare into our inky eyes and tattoo us on wormy necks! Peer into the shadows after your warehouse rave, and despair.

(Buckley & Ott 2011, r. 6-10.)

Toisen säkeistön alku: ”There’s no time for crying in this pigeon-pecking municipality” viitanee siihen, että nopeatempoisessa elämässä ja kaupungin jatkuvassa sykkeessä ei voi tuhlata aikaansa ongelmien suremiseen, ellei halua jäädä muiden jalkoihin – tai tässä tapauksessa nokkiin. Kyyhkysillä on tiukka nokkimisjärjestys ja heikoimpia yksilöitä sorretaan, myös muiden lintujen

suunnalta. Samoin ihmisten keskuudessa, sillä usein mielenterveyden ongelmista ja muista jaksamista syövästä tiloista kärsivät jäävät vaille tukea ja päätyvät yhteiskunnan päähän potkimiksi. Seuraavassa säkeessä yhdistetään tavallista munakasta terveellisemmät, pelkistä valkuaisista tehdyt vähäkaloriset omeletit Mission-kaupunginosan metamfetamiiniluoliin. Yltiöpäinen terveyden tavoittelu liitetään laittomuuksiin ja epätoivoon.

III.

Candlestick Park sucks as battlefield. The loyal minions of Odin and Morrigan suffer through endless pitches, swings, spurts and delays without one good skirmish leaving steaming meat on misty ground. We prefer Hunters Point for our favorite pastime.

(Buckley & Ott 2011, r. 11-15.)

Kolmannessa säkeistössä palataan jälleen urheiluviittausten pariin. Katsojana toimiva lintu on pettynyt seuraamaansa peliin. Candlestick Parkissa on taistelu käynnissä ja Odinin sekä Morriganin (variksen hahmon ottava jumalatar irlantilaisessa mytologiassa) ”käytyreiden” kerrotaan kärsivän jatkuvista syötöistä, kierteistä, loppukireistä ja viivästyksistä taistelun tuoksinassa eikä ainuttakaan kunnan kärhämää synny. Lintujen joukkue on häviöllä ja ihmisten eväiden höyryävät lihapalat menevät niiltä ohi suun.

IV.

We like to scare the tourists on the wharf by snapping up bread and spitting it back onto docks like gooey baby-doll heads. The bison in Golden Gate Park are convinced that we will one day trample the fence and stampede steak munchers. Oh, the carnage!

(Buckley & Ott 2011, r. 16-20.)

Neljännessä säkeistössä varikset kertovat nauttivansa turistien pelottelusta satamassa katkaisemalla leivästä paloja ja sylkäisemällä ne takaisin laiturille, jossa ne näyttävät tahmaisilta nukenpäiltä. Golden Gate Parkin biisonin sanotaan olevan sitä mieltä, että jonain päivänä varisparvi vielä kaataa puiston aidan ja yhdessä biisonit ja varikset aiheuttavat paniikinomaisen joukkopaon pihvinmutustelijaihmissen joukossa. Ja varis haaveilee lautasille jäävistä lihoista: ”Oh, the carnage!”

V.

Semi-suburban living-room window. My reflection superimposed over Heckle and Jeckle on the flat television screen. A hound dog ululating in comic consternation at the magpie’s machinations. Outside, I sit in a fir and decline Latin nouns, eyeing my doubles.

(Buckley & Ott 2011, r. 21-25.)

Viidennessä säkeistössä varis katselee lähiössä sijaitsevan talon olohuoneen ikkunasta sisään. Se näkee oman kuvansa heijastuneena televisioruudulla seikkailevien ”Hassujen harakoiden” Hecklen

ja Jecklen päälle. Piirrettyssä on parhaillaan meneillään kohtaus, jossa ajokoira ulisee hämmentyneenä ovelien harakoiden kepposelle. Koira on todennäköisesti Dimwit, joka on lintujen arkkivihollinen ja ainaisen kiusanteon kohde. Runon minä toteaa itse istuvansa kuusessa ja taivuttavansa latinan kielen verbejä. Lintu pitää itseään selvästi viisaampana kuin animoituja sukulaisiaan, vaikka amerikkalaisen populaarikulttuurin klassikkohahmoina Heckle ja Jeckle yleensä saavatkin kantaa älykön kruunua. Toisinaan totuus on kuitenkin tarua ihmeellisempää ja parempaa viihdettä olisi voinut löytyä ikkunan ulkopuolelta. Todellinen lintu ei välttämättä puhu latinaa mutta varislinnut tunnistavat itsensä ikkunan heijastuksesta, kuten runossakin, ja jo se kertoo paljon niiden älykkyydestä, sillä vastaavasta peilitestistä selviävät vain muutamat eläinlajit ja ihmislapsikin vasta yli kaksivuotiaana.

VI.

We have bullied the parrots of Telegraph Hill to steal for us,
posing with tourists atop the crookedest street in the world. Wallets
and iPods are smuggled by bat to Russian Hill, where we jam out
to Black Eyed Peas atop settler bones in eucalyptus money nests.

VII.

Out in the Richmond, we hide up high in the fog and mock a man
who claims to run a Laundromat, imitating his Soviet-prison curses
in raspy tones as we bombard the heated leather seats of his new
convertible with pebbles, headless mice and escort's business cards.

VIII.

Spooky, a one-winged raven swears that Coit Tower is a doomsday
rocket designed to send an elite gaggle of their airborne commandos
to a future ruled by apes and seagulls. There they will learn to fish
with lasers and blow all mammals back to the Stone Age. Ravens rule!

IX.

When we soar into clouds, San Francisco is shaped like the perfect
dung ball, the legendary bowel creation from Lord Crowlin who made
the land and man from his fertile tail feathers. We prepare for the end
of days by checking each new poo for signs of the second coming.

(Buckley & Ott 2011, r. 26-45.)

Kuudennessa säkeistössä mainitaan Telegraph Hillin papukaijat, jotka poseeraavat turistien kanssa maailman mutkaisimmalla kadulla. Varikset ovat kertomansa mukaan kiusanneet papukaijoja ja saaneet nämä varastamaan puolestaan niin lompakot kuin iPoditkin. Seitsemännessä säkeistössä kuvataan pilkkaavaa pommitusta, joka kohdistuu uutuuttaan hohtavan avoauton nahkapenkeille. Aseina ovat pikkukivet, päättömät hiiret ja seuralaispalvelun käyntikortit. Kahdeksannessa säkeistössä yksisiipinen korppi uskoo Coit Towerin olevan tuomiopäivän raketti, jolla pääsee

apinoiden ja lorkkien hallitsemaan tulevaisuuteen. Kuudes ja seitsemäs säkeistö korostavat varisten kekseliäisyyttä. Linnut osoittavat mieltään ihan tarkoituksella ja tekevät tylsistyessään kiusaa muille. Kahdeksannessa säkeistössä puolestaan karrikoidaan maailmanlopun odottajia ja tuomiopäivää julistavia kiihkoilijoita. Yhdeksännessä säkeistössä siirrytään banaalisti uskonnon pariin. Jumalaan vertautuva Lord Crowlin on luonut kaiken ulosteesta ja hedelmällisistä pyrstösulistaan, ja varikset odottavat tämän toista tulemista ja etsivät merkkejä päivien lopusta.

X.

I spy with my sharp black eyes a discarded bag of limp French fries.
In the dreamworld, they are bait for catching human toddlers, my
beak delving above their fatty cheeks for round wet morsels, into
their mouths to snatch tongues: immédiatement, je parle français.

XI.

I found them, the berries, the shiny red berries, I found the shiny
red fermented red berries that are red and I ate them up. Now I
feel odd and can't fly. I lie on the ground under the bush and look
at my feet. They have twiggy toes and are funny. Hello, my feet!

(Buckley & Ott 2011, r. 46-55.)

Kymmenennessä säkeistössä sukellaan variksen mieleen sen vaaniessa hylättyjä ranskalaisia perunoita. Täydellisessä maailmassa ne toimisivat syöttinä ja houkuttaisivat paikalle paksuposkisia ihmistaaperoita, joiden lihaiset kielet varis voisi napata veltojen perunoiden sijasta. Seuraavassa säkeistössä varis syö myrkyllisiä punaisia marjoja ja tuntee olonsa kummalliseksi sen jälkeen. Marjojen syöminen kerrotaan nopeana tauottomana puheena: "I found them, the berries, the shiny red berries, I found the shiny / red fermented red berries that are red and I ate them up." Sanan punainen jatkuva toistaminen ja hengästynyt tunnelma korostavat linnun huolta ja marjoista juopunutta oloa.

XII.

I have memorized the dark paths, the scarred paths on the backlip
of my eyelids as I slumber, fearing fire, poison. I dream about being
inside scarecrows, and legions of men spasming from pies with wings.
I yearn to turn talons into fingers and sew buckshot from barrel eyes.

XIII.

Brylcreem on the ebony plumage for maximum gloss, we emanate cool,
a magical avian slickness. Toss the nestlings spare bugs, pocket change,
diadems of snail entrails, and watch them chase squirrels onto cable tracks.
The shadows hold us between worlds, and we adore the shivering masses.

(Buckley & Ott 2011, r. 56-65.)

Loppua kohden alkurunon humoristinen ja sarkastinen sävy muuttuu synkemmäksi. Kahdennessatoista säkeistössä runon minä painottaa olevansa toimija toistamalla sanaa minä: "I have memorized", "I slumber", "I dream" ja "I yearn". Runossa puhutaan pimeistä ja arpisista poluista, tulen tai tulituksen ja myrkyin pelkäämisestä. Aivan kuin linnut olisivat sodassa ihmistä vastaan. Runon minä kertoo uneksivansa linnunpelätin sisällä olemisesta, mikä vertautuu legendaan Troijan puuhevosesta, jolla kreikkalaiset huijasivat troijalaisia päästämään vihollisen kaupunkinsa muurien sisälle. Samalla tavoin varis tahtoi tässä huijata ihmisiä, piiloutumalla viimeiseen paikkaan, mistä sitä osattaisiin etsiä. Legioona, joka saa kouristuksia siivekkäistä piirakoista, viittaa ehkä siihen kuinka linnut voivat tuhota sadon ja levittää sen kautta tauteja. Viimeisessä säkeistössä puolestaan ensimmäinen säe on kuin mainoksesta. "Brylcreem" on hiusten muotoilutuotesarja ja "maximum gloss" usein käytetty ylistävä mainostermi kosmetiikasta. Mustien lintujen luonnollisesti silkinen höyhenpeite yhdistetään keinotekoisin aineisiin. Lisäksi linnut kertovat heittävänsä poikasille ylimääräiset ötökät ja etanan sisälmykset kuin taskurahana ja katsovat sitten niiden jahtaavan oravia sähkökaapeleita pitkin.

Linnut ovat kahden maailman välissä, kulttuurin ja luonnon. Runon ympäristönä on suurkaupunki, San Francisco, jonka elämään varisten on täytynyt sopeutua. Vaikka ne ovat ensisijaisesti villieläimiä, ne ovat samalla myös kaupunkilintuja, jotka ovat seuranneet ihmisiä keinotekoisin ympäristöihin ja sen sijaan, että muistuttaisivat ihmisiä luonnosta vieraantumisesta, ne muuttuvat itse yhä enemmän ihmisen kaltaisiksi (Lummaa 2010, 269). Varikset seuraavat ihmisten toimia ja älykkäinä lintuina oppivat hyödyntämään tilaisuuksia sekä luomaan niitä itse. Näin ei-inhimillisten lintujen yhteiskunta näyttäytyy inhimillisenä ja yksilöllisenä. Runon linnut eivät ole vain kasvotonta massaa vaan niiden yhteisö on täynnä erilaisia persoonia.

Eläimellinen eläin ymmärretään usein ei-inhimillisenä, villinä ja raakana petona, joka toimii vaistojensa varassa. Ensimmäinen tässä osiossa käsittelemäni runo "I Knew Two Crows" liittyy juuri tähän käsitykseen. Siinä vahvempi lintu tekee selvää heikommasta, toimien täysin vaistonsa ohjaamana. Viimeisessä runossa "Thirteen Ways of Looking by a Black Bird" puolestaan linnut nahistelevat, kisailevat ja rettelöivät kaikin tavoin, kuten eläinmaailmassa usein tapana on, mutta samalla ne suhtautuvat elämään huumorilla, tehden asioita täysin tarkoituksella ja suunnitelmallisesti (kuten seitsemännessä säkeistössä, jossa ne pommittavat inhoamansa miehen avoautoa). Vaikka on mahdotonta tietää mitä todelliset linnut ajattelevat toimiessaan luonnossa tai onko niillä inhimillisiä tunteita, kuten sääliä tai huumorintajua, antaa runo hyvän

mahdollisuuden asettua lintujen asemaan ja kuvitella miltä maailma näyttää eläimellisestä perspektiivistä. Ehkä varisten maailmassa varikset ovat eläinkunnan kuninkaita ja ihminen vain yksi eläinlaji muiden joukossa.

4 INHIMILLINEN SIIVEKÄS

A man and a woman

Are one.

A man and a woman and a blackbird

Are one.

(Stevens 1954, r. 9-12.)

Tässä luvussa käsittelen varislintuja ihmisyyden peilinä. Hahmoina, joita personifoidaan ja joiden kuvitellaan toimivan kuten ihminen. Linnut ovat yksi klassisimmista symboleista runoudessa ja ovat olleet sitä jo aivan kirjallisuuden ensihetkestä lähtien, joten tähän kategoriaan sopivia runoja on hyvin paljon. Kuten jo aiemmin (luku 1.2) selvitin, linnut ovat eläimistä vertauskuvallisesti lähimpänä ihmistä, sillä niillä on erinomainen vokalisaatiokyky ja ne ovat hyvin sosiaalisia, älykkäitä sekä ilmeikkäitä. Lisäksi ne pystyvät lentämään, mikä on jotain mihin ihminen ei ilman apuvälineitä kykene ja sellainen vapaus on kiehtovaa. Ei ole siis millään tavalla yllättävää, että runoudesta löytyy valtava määrä niin luonnontieteellisiä kuin metaforisiakin viittauksia lintuihin sekä ”ihmislintuihin” eli ihmismäisesti käyttäytyviin, puhuviin ja tunteviin siivekkäisiin. Toisinaan myös konkreettisiin ihmisen ja linnun metamorfeihin, joihin palaan tarkemmin luvussa 5.

Kuten Viitala (2010, 9) toteaa, ymmärtääksemme itseämme ja kyetäksemme ratkaisemaan ympäristöä koskevia ongelmia, on elintärkeää selvittää ihmisten ja eläinten käyttäytymisen yhtäläisyyksiä. Inhimillisyyden mittarina pidetään yleensä älykkyyttä, jonka alle kuuluvat muun muassa tunneäly ja niin sanottu muiden asemaan asettuminen eli asioiden näkeminen jonkun toisen näkökulmasta sekä ongelmanratkaisukyky, uusien asioiden oppiminen ja niiden soveltaminen käytännössä ja sosiaalisessa yhteisössä toimiminen (Viitala 2010, 19). Älykkyys ei kuitenkaan ole mikään staattinen ominaisuus. Se koostuu monista eri osa-alueista, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella paljonkin riippuen yksilön omista kokemuksista, mielenkiinnon kohteista ja harjaantumisesta. Ihminen ajatellaan yleensä älykkäimpänä olentona mutta älykkyyden määrää on vaikea mitata, koska erilaisia älykkyyksiä on niin valtavan paljon. Jos inhimillisyys ymmärretään siis älykkyytenä, missä menee raja inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä? Jopa kärpäsilä on todettu tietoisista valintaa eli ne kykenevät tietoisesti vaihtamaan huomionsa kohdetta ja mehiläiset puolestaan ymmärtävät käsitteiden *samanlainen* ja *erilainen* erot, mitä on aiemmin pidetty vain ihmisille mahdollisena (Viitala 2010, 136-138). Tästä huolimatta hyönteisiä harvemmin pidetään inhimillisinä. Kirjallisuudessa inhimillisten piirteiden siirtäminen ei-

inhimillisiin on kuitenkin mahdollista ja niiden tulkinta avaa uusia tutkimusväyliä eläinten ja ihmisten välisen käyttäytymisen yhtäläisyyksien ja erojen selvittämiseen.

Tähän työhön valikoin analysoitavakseni *A Bird Black as the Sun* -kokoelmasta kaksi runoa, jotka luovat mielestäni tuoreen ja kiinnostavan näkökulman inhimillisiin lintuihin, jotka ovat sekä kulttuurin sisäisiä että sen ulkopuolisia, vieraita ”toisia”. Olisin voinut käsitellä myös edellisen luvun ”Thirteen Ways of Looking by a Black Bird” -runoa tässä kategoriassa, sillä siinä esiintyy erityisen paljon personifikaatiota. Päädyin kuitenkin sijoittamaan sen elämellisyyskäsitteen alle, mikä uskoakseni kertoo paljon runouden luonteesta ja tulkinnan vapaudesta. Seuraavatkaan runot eivät ole kaikkein itsestään selvimpiä valintoja mutta toivoakseni kykenen niiden kautta valaisemaan niin lintujen metaforisuutta kuin inhimillisyyttäkin.

4.1 “Afloat with black wings spread”: metaforinen lintu

Jim Natal on kirjoittanut kolme runokokoelmaa: *Memory and Rain* (Red Hen Press 2009), *Talking Back to the Rocks* (Archer Books 2003) ja *In the Bee Trees* (Archer Books 2000). Lisäksi hänen runojaan on julkaistu useissa lehdissä ja kokoelmissa ja hän on ollut kolmesti ehdolla Pushcart Prizen saajaksi (2007-2009).

Ensimmäisenä esimerkkinä on hänen runonsa ”Early Morning Crow” (2011), joka on ilmestynyt jo aiemmin *In the Bee Trees* -teoksessa.

Crows have no shame. They caw at 6 A.M.,
expect a response from windows reflecting
overcast skies, wait for an echo
to return across the canyon, for the bottle
to wash up on shore, the telephone
to ring, the empty half of the bed to fill.
You cannot throw
a boot at them like sex-struck cartoon cats
yowling backlit by the moon, cannot
shoo them like pie-faced pasture cows ruminating
with the intensity of low-watt bulbs.

(Natal 2011, r. 1-11.)

Runo alkaa toteamuksella: ”Crows have no shame.” Varikset herättävät runon puhujan todennäköisesti toistuvasti aamukuudelta äänteleillä ikkunan takana, ja niiden ei uskota tuntevan minkäänlaista häpeää tästä aikaisesta häiriöstä. Linnut tuskin edes huomaavat aiheuttamaansa harmia mutta ihminen reflektoi omia kokemuksiaan niiden kautta, ja koska toisen

herätys aamuvarkaisella ilman pätevää syytä tuntuisi epäkohteliaalta, nähdään lintujenkin toiminta tällaisena. Aluksi niiden kerrotaan odottavan vastausta ikkunaan peilautuvalta taivaalta ja oman äänensä kaiulta kanjonista mutta pian perspektiivi sulautuu ihmisen ajatuksiin rantaan ajautuvasta pullosta, soivasta puhelimesta ja tyhjän sängyn puolikkaan täyttymisestä. Unien katkeamisesta ärsyyntynyt puhuja pohtii, kuinka lintuja ei voi edes heittää saappaalla, kuten piirrosfilmien kiimaisina kuuta mouruavia kissoja. Kyseessä on viittaus perinteiseen televisio-trooppiin (esim. *The Aristocats*, *Felix the Cat*), jossa naukuvan kissan epävineinen serenadi herättää ihmisen, joka viskaa sitä (yleensä ruudun ulkopuolelta) saappaalla. Aivan kuten heikosti laulava tai esiintyvä ihminenkin jää usein mädän tomaattisateen uhriksi. Toinen vertaus: "cannot / shoo them like pie-faced pasture cows ruminating / with the intensity of low-watt bulbs" on vaikeammin avautuva. Hätisteltävien tyhjälmeisten lehmien märehminen liitetään pienitehoisiin hehkulamppuihin. Lehmät pureksivat ruokansa moneen kertaan ja ihmiset märehivät asioita pyöritellessään niitä mielessään yhä uudestaan. Viittaisiko sen pienellä teholla tekeminen siihen, ettei ole energiaa muuttaa toimintatapoja? Ehkä runon puhuja on väsynyt sekä jatkuvaan heräilyyn lintujen vuoksi että yksinäisyyteensä. Kukaan ei soita, sänky on tyhjä eikä edes satunnaista pullopostia osu kohdalle. Ainoa asia, jolle voisi tehdä jotain, on varisten häätäminen eikä sekään onnistu syystä tai toisesta.

The crows wake you
too early. And there you are, an overdue
bill, over-ripe melon, alone with your thoughts sluicing
back through the gates you had to lower by hand
the night before, cranking rusty cogs and wheels
so you could get some sleep.

(Natal 2011, r. 12-17.)

Kolmannessa säkeistössä toistetaan toteamus siitä, että varikset herättävät aivan liian aikaisin. "And there you are, an overdue / bill, over-ripe melon" sopisi hyvin tulkintaan sekä fyysisesti että henkisesti väsyneestä ihmisestä. Varhainen herätys kiskaisee runon puhujan unien maailmasta keskelle ahdistavaa arkea. Myöhässä oleva lasku ja ylikypsä, ehkä jo pilaantunutkin meloni voivat kuvata sekä ihmisen olotilaa että todellisia, hoidettavia asioita. Lisäksi säkeestä syntyy miellelyhtymä käsitteelliseen metaforaan IHMINEN ON KASVI. Meloni on jo syömäkelvoton ja runon puhuja näkee itsensä ehkä liian vajavaisena elämään. Säkeistön loppuosassa ajatukset valuvat ruosteisten hammasrattaiden vääntämiseen "so you could get some sleep." Kenties pihassa on portti, joka runon puhujan on pitänyt korjata, ettei sen vingunta vie yöunia tai ehkä on kyseessä rikkoutunut ihmissuhde, jonka ajattelemista hän on yrittänyt välttää mutta joutuu nyt käymään

sitä mielessään läpi, jotta saisi nukuttua. Vanha, reistaileva portti voidaan nähdä myös metaforana IHMINEN ON KONE, jolloin ruosteiset osat viittaisivat epäkunnossa olevaan ihmiseen.

The bed floods
and you rise, afloat with black wings spread
like oil upon the surface, a near-fatality
the cold almost got, wet through and hearing
a solitary crow that croaks:
Is anybody there?
Is anybody there?
then flies away before you can form
a suitable answer.

(Natal 2011, r. 18-26.)

Viimeisessä säkeistössä runon puhuja liukuu unen ja todellisuuden välillä. Sänky tulvii ja puhuja kohoaa ilmaan, tai mahdollisesti hän kuvittelee sängyn ajelehtivan virrassa. Seuraavassa säkeessä palataan takaisin lintukuvastoon: "afloat with black wings spread / like oil upon surface". Runon puhuja kelluu mustat siivet levitettyinä kuin öljy jonkin, ehkä veden, pinnalla. Unensekaisessa hetkessä hän kokee olevansa itsekin lintu. Kenties hän tahtoisi paeta elämäänsä ja toivoo siipien auttavan siinä. Toisaalta öljy on tahmeaa ja siitä on vaikea päästä irti. Ympäristökatastrofien sattuessa öljy on myös vaaraksi linnuille, koska se tuhoaa sulkapeitteen eristyskyvyn, mikä johtaa linnun ruumiinlämmön laskuun ja lopulta sen kuolemaan. Seuraavassa säkeessä viitataan kylmettymiseen ja kastumiseen kuolemanläheisenä kokemuksena, jonka runon puhuja kuitenkin väistää: "a near-fatality / the cold almost got".

Lopuksi runon puhuja kuulee yksinäisen variksen kysyvän: "Is anybody there?" On täysin mahdotonta tietää, mitä oikea varis raakuessaan kertoo lajitovereilleen mutta runossa sille on annettu merkitys inhimillistämisen kautta. Koska yksittäisen variksen huuto ihmisestä voi kuulostaa jollain tapaa hätääntyneeltä tai yksinäiseltä, se usein ymmärretään sellaisena ja varsinkin, jos itse tuntee olonsa yksinäiseksi, tunteet helposti peilautuvat eläimeen, joka ei kykene omia tunteitaan sanallisesti ilmaisemaan. Runon lintu kuitenkin jatkaa matkaansa (ja todennäköisesti kohtaa lajitoverin), ennen kuin ihminen ehtii vastata sen huuteluun. Vastaamiseen viitataan myös sanoilla "form / a suitable answer", joten runon puhuja ei ehkä ole varma siitä, onko hän paikalla tai edes olemassa, koska joutuu miettimään kuinka muotoilisi vastauksen. Variksen huhuilu voidaan tulkita monin tavoin. Runon todellinen, aamuisin herättävä lintu voi herätellä runon puhujaa toisessakin mielessä ja saada tämän ajattelemaan omaa elämäänsä. Päätäväisesti kuolemaankin vertautuvan unen läpi tunkeutuva lintu muistuttaa puhujaa elämän, heräämisen ja horroksesta havahtumisen tärkeydestä. Toisaalta musta lintu itsessään toimii

kuoleman alluusiona ja se voidaan ajatella sielua noutamaan tulleena viikatemiehen avustajana, jolloin ”Is anybody there?” -kysymyksen vastaus on elintärkeä ja sitä sietääkin pohtia tarkasti.

4.2 ”Talking trash and telling lies”: runolintujen käytös

Santa Barbarassa asuva Edwin Shaw on ammatiltaan naamioiden tekijä, opettaja sekä runoilija. Hänen ensimmäinen romaaninsa *Larry’s Rock* ilmestyi vuonna 2010 (Pelican Wind Press) ja myös se on kirjoitettu runomuodossa. Tähän työhön valitsin *A Bird Black as the Sun* -antologiasta Shaw’n runon ”Crow Song” (2011), joka on ilmestynyt aiemmin nimellä ”Crows” runokokoelmassa *The Boy Who Wanted to Fly* (Pelican Wind Press 2009).

This morning, before dawn, something got these crows worked up,
and now they are wheeling above me, talking trash and telling lies
with all of the pretensions of the devil’s own stallions
stampeding across the black asphalt pavement of the sky.

(Shaw 2011, r. 1-4.)

Myös tässä runossa varikset heräävät aikaisin, jo ennen päivän sarastusta. Niiden kerrotaan kaartelevan runon minän yläpuolella puhuen roskaa ja kertoen valheita. Audittiivinen kokemus lintujen raakunnasta yhdistetään siis huonoon käytökseen ja alatyyliseen puheeseen. Niiden matala, käheä ja riipivä laulu ymmärretään ehkä jonkinlaisena häijynä katujen miehen tai huijarin äänenä. Varisten toiminta vertautuu myös mahtailuun: ”with all of the pretensions of the devil’s own stallions / stampeding across the black asphalt pavement of the sky.” Ne ovat kuin paholaisen hevosiä, jotka nelistävät pitkin taivaankannen mustaa asfalttia. Säkeessä on käytetty vielä nimenomaisesti termiä *stallion* eli ori, joka on kastroimaton, usein vielä nuori ja tämän vuoksi helposti uhitteleva, leimahteleva sekä korostuneen itsetietoinen ja korskea, testosteronia uhkuva uroshevonen – erityisesti kirjallisuudessa ja televisioviitteessä. Syynä orien suosioon on ehkä se, että vaikka ne ovatkin toisinaan hankalia käsiteltäviä, ovat ne yleensä myös rohkeita, ylväitä ja vahvoja, ja mikä olisikaan sen parempi vertauskuva ja kumppani kirjan tai elokuvan sankarille. Kuten Anne Päivärinta (2010, 9) tuo esiin, metafora on uutta luova prosessi. Tässä runossa osin vieraannuttava teksti saa uuden merkityksen, kun sille haetaan yhtäläisyyksiä projisoimalla mentaalisen lähteen materiaalia kohteeseen ja päinvastoin. Blending-teoriassa on käsitteellisestä metaforateoriasta poiketen olemassa kahden kentän (*domain*) sijasta neljä tilaa (*space*). Käsitteellinen metafora ymmärretään siis siten, että lähdekäsite A selittää kohdekäsite B:n, kuten aiemmin käyttämässäni esimerkkimetaforassa IHMINEN ON KONE. Blending-teoriasta hyvä selvitys puolestaan on Line Brandtin ja Per Aage Brandtin tulkinta metaforasta ”This surgeon is a butcher”:

The formula involving two *domains* (in CMT⁴) is translated into a new form involving four *spaces* (in BT⁵), namely two input spaces, a generic space and a blend. There is a surgeon's input space and a butcher's input space, a generic space containing the idea of an abstract agent using means in general to achieve a goal in general. And there is a blend of surgeon and butcher in which the blended agent has a surgeon's goal and uses a butcher's means. (Brandt & Brandt 2005, 217.)

Käytännössä siis nimitettäessä kirurgia teurastajaksi, on olemassa kirurgin syöte (mitä keinoja kirurgi käyttää ja mikä on kirurgin päämäärä) sekä teurastajan syöte (mitä keinoja teurastaja käyttää ja mikä on teurastajan päämäärä) ja lisäksi geneerinen idea abstraktista toimijasta, jonka on käytettävä tiettyjä keinoja saavuttaakseen tietyn päämäärän ja lopuksi on vielä blend-tila, jossa nämä sekoittuvat: toimija käyttää teurastajan keinoja saavuttaakseen kirurgin päämäärän.

Tässä runossa voisi soveltaa blending-teoriaa esimerkiksi siten, että lähde "devil's own stallions" sulautuu kohteeseen "crows" ja muodostaa näin ollen uuden tulkintakentän, jossa varikset toteuttavat hevosten toimintaa "stampeding across the black asphalt pavement" omassa ympäristössään "of the sky", jolloin taivaalla liitävät varikset nähdään voimakkaina ja ehkä jopa vaarallisina, kuten täyttää laukkaa nelistävä hevoslauma, joka polkee kaiken eteensä sattuvan jalkoihinsa. Kyseessä ei kuitenkaan ole yleispätevä metafora, jonka voisi muuntaa käsitteelliseksi muotoon VARIS ON HEVONEN vaan se vaatii tietyn kontekstin, jossa sitä luetaan.

Like a night of left-handed angels, the raucous crows descend
and brag about their petty crimes, their tattoos and addictions;
this flock of happy sociopaths, gathering on a corner,
intimidates the frightened shadows into a vague extinction.

(Shaw 2011, r. 5-8.)

Seuraavassa säkeistössä mainitaan "a night of left-handed angels". Vasen symboloi kirjallisuudessa usein kieroutta, petollisuutta ja pimeyttä, ja englannin kielen sana *sinister* ('pahaenteinen', 'uhkaava') periytyy latinasta, jossa se merkitsee vasenta. Ollessaan oikean (oikeamielisyys, oikeus jne.) vastapari vasen yhdistyy myös vääryyteen. Lisäksi erityisesti intialaisessa kulttuurissa vasen käsi liitetään epäpuhtauteen ja alempaan kastiin. (Alpenfels 1955, 9-12.) Vasenkätisten enkeleiden yö viitanee siis langenneisiin enkeleihin, väärintekijöihin ja demoneihin. Varisten kerrotaan laskeutuvan ja rehentelevän mitättömällä rikoksillaan, tatuoinneillaan ja riippuvuuksillaan. Linnut vertautuvat yhteiskunnan normeihin sopeutumattomiin ihmisiin, kadunkulmassa kokoontuviin jengeihin, jopa sosiopaatteihin, jotka uhittelevat toisilleen: "this flock of happy sociopaths,

---

⁴ CMT = Conceptual Metaphor Theory

⁵ BT = Blending Theory

gathering on a corner, / intimidates the frightened shadows into a vague extinction.” Variksille on annettu inhimillisiä, vaikkakin vähemmän imartelevia piirteitä, jotka vahvistavat luentaa linnuista kulttuurin sisäisinä konstruktioina eikä niinkään todellisina lintuina.

Laughing like cold, black flames, these crows, these wannabe gangsters,
more like undertakers now, at the troubled edge of sleep,
where they poke through Love’s vacant lots, looking for my broken heart
among the rotting garbage dumped from last night’s hobo feast.

(Shaw 2011, r. 9-12.)

Varisten naurua kuvaillaan kylminä, mustina liekkeinä. Yksinkertaistettuna näköaistimus väristä syntyy, kun valon sähkömagneettisen säteilyn eri aallonpituudet taittuvat heijastuessaan jostain kohteesta silmän verkkokalvolle. Musta väri nähdään silloin, kun pinta ei heijasta eikä säteile lainkaan valoa. Liekkien väri puolestaan riippuu palamisreaktiossa poistuvien aineiden emittoimasta lämpösäteilystä. Musta liekki vaatisi näin ollen hyvin matalalämpöisen reaktion, minkä saavuttaminen on käytännössä lähes mahdotonta. Säkeen paradoksaalisuutta lisää se, että myös liekit esitetään personifikaation kautta. Sykäyksittäin etenevä ja rätisevä roihu nähdään pahantahtoisesti (”cold”) nauravana, kuten linnutkin. Niiden kerrotaan olevan kuin hautausurakoitsijoita, jotka kaivavat runon minän särkynyttä sydäntä edellisillan mätänevien roskien joukosta. Aivan kuin minän sydän olisi konkreettisesti revitty irti rinnasta ja hylätty jätteiden sekaan varisten riepotehtavaksi. Varikset voisivat toimia tässä yhteydessä myös metaforana ihmisille, jotka tonkivat muiden asioita vain päästäkseen mässäilemään juoruilla.

I don’t know, maybe it’s strange, but I have always liked these crows,
I have found them smart, like little Charlie Chaplin in his worn frock coat,
they are ultimately comical, self-assured, a little maniacal,
and when they walk, they walk like pirates or like Buddhist monks.

(Shaw 2011, r. 13-16.)

Runon alkuosa on täynnä viittauksia varisten pimeisiin yhteyksiin mutta neljännessä säkeistössä runon minä yllättäen kertoo pitävänsä niistä ja niiden älykkyydestä sekä koomisista piirteistä. Minä vertaa lintuja Charlie Chapliniin sekä niiden kävelytyyliä merirosvoihin ja buddhalaisiin munkkeihin. Variksilla on siis monta puolta ja vaikka niihin yhdistetään paljon synkkiä ominaisuuksia, on niillä myös koominen puolensa. Charlie Chapliniin vertaaminen tuo mieleen myös mykkäfilmit. Linnut eivät puhu vaan niitä tulkitaan vain niiden käytöksen perusteella, kuten mykkäfilmien näyttelijöitäkin. Tosin elokuvissa toki kohtausten välissä olevat tekstitykset antavat osviittaa siitä, mitä on meneillään. Kenties linnutkin tarvitsisivat tekstittäjän, joka kääntäisi niiden puheen ihmisten kielelle.

But smelling of smoke this morning and gleaming with a blue-black sheen,
like a pieces of charred wood flung across the sky’s cold, blank shell,

these crows, in their stately pantomime, fly across my dreams
and now in January's harsh winter light, I know they have been to hell.

Like the worn-out memories of once proud, fallen angels,
these crows, perched in the leafless trees, attempt an evil song,
but lacking in the grandeur of true romantic badness,
they croak out dull melodies now that merely annoy the dawn.

(Shaw 2011, r. 17-24.)

Runon loppuosassa puhuja vertaa sinimustina hohtavia lintuja hiiltyneisiin puunkappaleisiin, jotka on singottu vasten taivaan kylmää ja tyhjää kuorta. Ilmassa on myös savunhajua, mikä yhdistää säkeistön aiemmin mainittuihin mustiin liekkiin. Tuli on hyvin kaksijakoinen elementti, toisaalta se yhdistetään kärsimykseen ja puhdistukseen (esim. helvetin tuli kristinuskossa, kiirastuli katolilaisuudessa) mutta samalla se on elämän ja kehityksen edellytys (esim. aurinko, maapallon ydin, tulentekotaito kivikaudella). Varislinnut puolestaan esiintyvät usein tulen, valon ja auringon varastajina, ja lisäksi runon minä uskoo niiden käyneen helvetissä. Ehkä liekit ovat kääntyneet lintuja vastaan ja kärventäneet niitä. Tai ehkä runon puhuja näkee linnuissa itsensä ja koska hän kokee käyneensä läpi helvetin, hän samastuu variksiin, jotka näyttävät siltä kuin olisivat kärsineet paljon. Runon alussa varikset esiintyvät minän mielestä ylimielisinä ja demonisina pahantekijöinä, jotka symboloivat kaikkea mikä maailmassa on pielessä. Keskivaiheilla ne ovat huvittavasti tepastelevia lintuja, joiden katseleminen tuottaa minälle iloa mutta lopussa ne vain ärsyttävät pitkävetteisellä korahattelullaan aamunkoittoja. Varikset ovat "wannabe gangstereita", ne yrittävät olla pahoja mutta loppujen lopuksi niiltä kuitenkin puuttuvat siihen tarvittavat ominaisuudet.

Runon otsikko "Crow Song" viittaa siihen, että kyseessä on laulu variksista. Laulun kohteena oleminen on usein suuri kunnianosoitus (toki poikkeuksena pilkkalaulut, kuten "Jim Crow") ja vaikka runon variksille onkin annettu hieman kyseenalaisia piirteitä, ovat ne minälle selvästi hyvin tärkeitä. Lintujen liikehdintä nähdään yhtä ylväänä ja vaikuttavana kuin nelistävien hevosten: " - - the devil's own stallions / stampeding across the black asphalt pavement of the sky" ja niiden toiminta herättää minän kiinnostuksen sekä myötätunnon: " - - and now in January's harsh winter light, I know they have been to hell". Onni tarvitsee aina vastavoimakseen surua, koska ilman sitä hyvätkään hetket eivät tuntuisi miltään eikä mikään koskaan riittäisi, sillä ei olisi mitään mihin verrata. Jos runon lintuja luetaan esimerkiksi toivottomuuden symboleina, ovat ne aluksi synkkiä ja ahdistavia, kunnes lopussa "January's harsh winter light" näyttää kaiken uudessa valossa eivätkä linnutkaan enää vaikuta niin ylivoimaisilta. Lisäksi neljännessä säkeistössä lintujen koomiset piirteet miellyttävät runon minää. Hän ehkä ymmärtää, että mikään ei ole täysin mustavalkoista.

Edes pahaenteiset mustat linnut eivät ole pelkkiä pahuuden ruumiillistumia, vaan niissäkin on paljon hyvää.

Inhimillinen eläin on ihmisenkaltainen, koska ihminen peilaa siihen omia tuntemuksiaan ja uskoo eläimen kokevan asiat samoin. Vaikka tässäkin runossa linnut käyttäytyvät koko ajan lajilleen ominaisesti: raakkuvat, käyskentelevät etsimässä ruokaa ja nokkimassa jätteitä, liitävät taivaalla ja istuvat lehdettömissä puissa, muodostuu niiden ympärille silti mystinen ilmapiiri, sillä ihmisillä on tapana nähdä kriisien hetkillä mitä tavallisimmissakin asioissa piilotettuja merkityksiä, symboleja ja viestejä. Runon minän sydän on särkynyt ja koska ilkeilevät ihmiset nauravat toisten epäonnelle, myös heihin vertautuvien varisten raakunta kuullaan pahantahtoisena nauruna.

5 YLILUONNOLLINEN MUODONMUUTTAJA

*Who is stronger than hope? Death.
Who is stronger than the will? Death.
Stronger than love? Death.
Stronger than life? Death.*

*But who is stronger than death?
Me, evidently.*

Pass, Crow.

(Hughes 1970b, 3.)

Lopuksi käsittelen myyttisiä varislintuja ja metamorfoosin teemaa, sillä olen erityisen kiinnostunut muodonmuutoksista, joita runoissa kuvataan ihmisten ja lintujen välillä. Niiden suuri määrä ehkä viittaa ihmisten vapaudenkaipuuseen ja rajattomaan tiedonjanoon. Metamorfoosi tarkoittaa tapahtumaa, jossa yksi olio muuttuu yllättäen täysin toiseksi. Luonnollinen metamorfoosi on perhosen muutos toukasta perhoseksi, yliluonnollinen puolestaan Franz Kafkan luoman henkilöhahmon, Gregor Samsan muuttuminen ihmisestä suunnattomaksi syöpäläiseksi *Muodonmuutos*-romaanissa (alkup. *Die Verwandlung* 1915). Lisäksi yksi fantasiagenren varmasti tunnetuimmista ja käytetyimmistä metamorfisista arkkityypeistä on ihmissusi eli ihminen joka täydenkuun aikaan muuttuu verenhimoiseksi sudeksi ja myöhemmin takaisin ihmiseksi. Kai Mikkonen (1997, 2) esittää väitöskirjassaan *The Writer's Metamorphosis: Tropes of Literary Reflection and Revision* syyksi metamorfoosin voimalle sen yhteyttä elämän suuriin arvoituksiin, kuten identiteetin ja seksuaalisuuden muodostumiseen, ikääntymiseen sekä syntymään ja kuolemaan. Kirjallisuudessa metamorfoosi representoi muutoksia henkilön fyysisessä ja psyykkisessä olemuksessa sekä itseen, toiseuteen ja kulttuurienvälisiin eroihin liittyviä konflikteja. Ne ovat myös varsin universaaleja, lähes kaikkien kulttuurien mytologioista on löydettävissä muotoaan muuttavia hahmoja. (Mikkonen 1997, 3-4.)

Amerikan intiaanikansoilla on lukemattomia erilaisia kertomuksia Korpista, joka on joko jumala itse tai vähintäänkin tiiviissä yhteydessä kaiken luojaan. Amerikan luoteisrannikolla vanha intiaanilegenda "Raven Frees the Light" kertoo, kuinka maailma sai valon:

Aluksi pimeys peittää kaiken ja korppi kyllästyy vihdoin satuttamaan itseään törmäilemällä. Hän on kuullut kerrottavan vanhasta miehestä, jolla on lukemattomia laatikoita, joiden sisällä on aina vain pienempiä laatikoita ja yhdessä niistä kaikki maailman valo. Korppi pohtii, kuinka saisi varastettua

laatikon mieheltä, joka ei laske sitä hetkeksikään silmistään. Kaikeksi onneksi miehellä on kuitenkin tytär, joka sattuu tulemaan juuri ulos talosta ja lähtee noutamaan vettä joesta. Korppi muuttaa itsensä myrkkycatkon neulaseksi, joka kelluu vedessä ja tytön juodessa korppi siirtyy tämän elimistöön, asettuen lopulta kohtuun. Siellä hän nukkuu kuukausia ja muuttaa jälleen muotoaan. Syntyessään hän on kuin kuka tahansa ihmislapsi, ainoastaan nenän tilalla oleva nokkamainen uloke kertoo, että hän on edelleen lintu. Vanha mies ja tyttö eivät kuitenkaan epäile mitään, sillä pimeyden vuoksi he eivät voi nähdä lasta. Pitkän ajan kuluttua korppi saa lopulta valon sisältävän laatikon itselleen ja muuttuu jälleen omaksi lintumaiseksi itseksensä. Hän lentää ulos savupiipusta ja heittää valon maahan, niin että se hajoaa kolmeen osaan. Yhdestä hän tekee kuun, toisesta tähdet ja kolmannesta auringon, ja niin maailma sai valonsa. (Feher-Elston 1991, 19-24.) Tarinassa on samoja piirteitä kuin monissa muissakin maailmansyntytarinoissa, myyteissä ja faabeleissa, kulttuurista riippumatta. Varislinnut nähdään kaikkivoipina, osaksi ihmisinä ja osaksi lintuina ja ne ovat aina vaikuttamassa asioihin jollain tavalla. Usein niillä on itsekkäitä vaikuttimia mutta lopulta teot kuitenkin johtavat sellaiseen tulokseen, mikä hyödyttää kaikkia.

Platonin filosofiassa maailman rakentajaan tai muovaajaan, olentoon Jumalan ja ihmisen välillä, viitataan sanalla demiurgi ja useissa luonnonuskonnoissa korppia on pidetty juuri sellaisena. Varislintujen on uskottu tietävän kaiken menneisyydestä, nykyhetkestä sekä tulevaisuudesta ja niiden on ajateltu olevan viestinviejiä maanpäällisen ja henkimaailman välillä (Feher-Elston 2005, 2-4). Niitä ympäröi mittava määrä uskomuksia, joissa linnut ovat erityisen viisaita ja aina valmiina puolustamaan heikompia, sekä sellaisia, joissa ne yhdistyvät kuolemaan, kärsimykseen ja pahoihin enteisiin.

5.1 "Shape them into muscle and blood": varislinnut luojina

Margo Tamez on sekä aktivisti, ihmisoikeustaistelija että runoilija. Hän on julkaissut WILLA Awardin⁶ voittaneen *Raven Eye* lisäksi myös runoteoksen nimeltä *Naked Wanting* (University of Arizona Press 2003) ja hänen runojaan on ilmestynyt useissa kokoelmissa. *Raven Eye* -teoksen ensimmäinen runo "Who will return lamps to the smelted sky" (Tamez 2007e, 3-4) ja viimeinen runo "Raven" (Tamez 2007b, 75-77) ovat selkeästi yhteydessä toisiinsa, joten käsittelen tässä kumpaakin, vaikka jälkimmäinen onkin varsin pitkä. *Raven Eyessa* vaikuttavimpia teemoja ovat

---

⁶ WILLA Award: Women Writing the West jaetaan vuosittain menestyksekkäimmille läntisen Amerikan naisten tarinoiden kertojille.

väkivalta yksilöä kohtaan sekä kollektiivisempi ympäristön ja erityisesti alkuperäisväestön riisto USA:n ja Meksikon rajaseudulla. *Raven Eye* on vahva kannanotto, jossa suomitaan suurin sanoin niin suuryritykset ympäristömyrkyineen kuin ruumiillisen koskemattomuuden rikkominenkin. Myös ihmisten suhde väkivalloin hiljennettyyn luontoon on runoissa avainasemassa ja se vertautuu ihmisiin kohdistuvaan alistamiseen, kuten runossa "The Birth of Thought Woman" (Tamez 2007c, 22):

But the medicine is laced uranium rape DDT lynching
Toxaphene apartheid radiation blood violence
And the seed keeper rapes his wife like
Pistons ram inside pipes
And his sons rape her daughter like
Scissors want to cut
Smash her son's head as tidal waves
Pound the shore
(Tamez 2007c, r. 9-16.)

Tamez on kirjoittanut teoksensa nojaten kansansa (Lipan-Jumano Apache) vanhoihin korppimyytteihin (jotka ovat hyvin samanlaisia kuin yllä oleva esimerkki) sekä henkilökohtaisiin havaintoihinsa ja kokemuksiinsa. Kuten runossa "What She Knows", jossa hän viittaa naisten saamiin keskenmenoihin, jotka ovat hänen kotiseudullaan hyvin yleisiä maan saastumisen vuoksi, mikä puolestaan on seurausta ulkomaisten yritysten toiminnasta (Huang 2011, 3): "Like the mesquite tree where his mother / Buried his miscarried young / Who never had a chance against DDT and poisoned wells" (Tamez 2007d, 68). Rajaseudun asukkaiden ääni on mykistetty kapitalismin rattaiden alle mutta *Raven Eyessa* Tamez pyrkii saattamaan heidän huolensa kuuluviin.

Runoissa läpi teoksen esiintyy kaksi arkkityyppistä hahmoa, Raven ja Corn Girl, ja vaikka Raven enimmäkseen viittaakin ihmishahmoon, on se välillä selkeästi myös lintu.

Who will return lamps to the smelted sky?
Who will remember the knots that held up sun?

O! sky!
O! luminous tree!
O! raven! O! muted one!
(Tamez 2007e, r. 1-5.)

Alun säkeet: "Who will return lamps to the smelted sky? / Who will remember the knots that held up sun?" viittaavat todennäköisesti juuri korppimyytteihin, joissa korppi on sekä auringon anastaja että valon vapauttaja ja miehen muovaaja. Runossa kysytään kuka palauttaisi valon sulaneelle

taivaalle ja kuka muistaisi solmut, jotka kannattelivat aurinkoa. Aavistuksen apokalyptisimainenkin viittaus auringon katoamiseen ja sulavaan taivaaseen luo vaikutelman maailmasta, jonne on laskeutunut (jälleen) pimeys. Mahdollisesti ihmisten tekojen ja yleisen piittaamattomuuden vuoksi. Runossa on oma pyhä kolminaisuutensa: "sky", "luminous tree" ja "raven, muted one". Henkisyteen ja vapauteen viittaava taivas, syvälle maahan juurtunut hohtava puu sekä mykistetty korppi. Puut symboloivat usein viisautta ja ne esitetään tietäjinä ja parantajina. Ne tarjoavat ihmisille ja eläimille suojaa, rakennusmateriaaleja ja ruokaa. Hohtava puu vaikuttaisi olevan vielä jollain tavalla erityisempi, kenties maailmanpuu, joka esiintyy esimerkiksi skandinaavisessa mytologiassa Yggdrasilina, jolla on tärkeä rooli maailmankaikkeuden yhdeksän maailman yhdistäjänä. Muissakin kulttuureissa maailman- tai elämänpuu tunnetaan taivaan ja maan yhdistäjänä. Lisäksi Raamatussa esiintyvät vielä hyvän- ja pahantiedon puut. Myös aiemmin esittelemässäni Len Andersonin runossa "On the Nature of Things" on punapuu, joka voidaan nähdä tällaisena tiedon puuna.

Falling water
Falling down
Croaking raven
Flutter wind
Nobody hears
not the sound
nor the thought
(Tamez 2007e, r. 6-12.)

Seuraavassa säkeistössä rytmi nousee erityisesti esiin ja luo säeparin: "Falling water / Falling down" kanssa mielikuvan virtaavasta vedestä, vesiputouksesta tai sateesta. Korpin kerrotaan raakkuvan lepattavassa tuulessa mutta kukaan ei kuule, ei ääntä eikä ajatusta. Edellisen säkeistön hiljennetty lintu yrittää tuoda ääntään esiin mutta vesi ja tuuli peittävät sen alleen, aivan kuten rajaseudun ihmistenkin huudot oman perintönsä ja ihmisarvonsa säilyttämisestä kaikuvat kuuroille korville.

O! fist!
O! fist on raven's head!
Is it night's or is it sun's?
Or is it the war?
Or the world of wars?

Stranger moon
Stranger moon
Strange on the moon
(Tamez 2007e, r. 13-20.)

Korpin päähän iskeytyy nyrkki ja runossa kysytään, kuuluuko nyrkki yölle, auringolle, sodalle vai maailmalle, jossa jatkuvasti käydään sotia – myös henkisiä. Metaforisena ajatuksena nyrkkiin puristunut käsi, joka murskaa linnun kallon, ei ole kovin kaukana sodan diskurssista. Sodassa usein ylivoima rumentaa vastustajansa alleen yhtä helposti kuin nyrkki linnun. Kuuhun puolestaan viitataan sanoilla muukalainen (*stranger*) ja outo (*strange*). Monissa kulttuureissa taivaankappaleilla on tärkeitä spirituaalisia rooleja ja kuu on tässä ehkä jonkinlainen hiljainen todistaja, se näkee kaiken mitä maailmassa tapahtuu mutta ei puutu asiaan. Tai ehkä nimenomaan kuu on syynä maailman sekavuuteen, onhan sen latinankielinen nimi (*luna*) lähellä englanninkielen hullua (*lunatic*) ja hulluutta (*lunacy*), mikä on seurausta uskomuksesta, että täysikuu sekoittaa mielen ja aiheuttaa kuuhulluutta.

O! raven! O! flutter!
O! leaves! O! falling!

Wings and body snagged
On barbed wire
Technology of war

O! periphery!
O! humans!

Broken wing
Spitting gravel

Denting the metal
Armor of sky

(Tamez 2007e, r. 21-31.)

Runon loppuosassa korppi yhdistyy putoaviin lehtiin. Tuulen pyörittämänä se putoaa piikkilankaan, jolloin siivet ja vartalo katkeavat napsahtaen. Linnun kerrotaan kuitenkin siipirikkonakin syljeskelevän soraa, joten se ei kuole vaan riutuu. Ihmiset yhdistetään myös periferiaan: "O! periphery! / O! humans!" Periferia ymmärretään yleensä takapajuisena syrjäseutuna tai paikkana joka on "jumalan selän takana". Mahdollisesti Jumala (tai alun kadonnut aurinko) on kääntänyt selkänsä ihmisille ja hylännyt heidät pimeään, koska ei enää välitä siitä mitä maailmassa tapahtuu.

Viimeinen säepari: "Denting the metal / Armor of sky" sisältää vahvan metaforisen ilmauksen taivaan metallisesta haarniskasta, panssarikuoresta. Myös aiemmin käsittelemässäni "Crow Song"-runossa on viitattu kovaan taivaankanteen (joka on metafora jo sellaisenaankin) mainitsemalla "black asphalt pavement of the sky" (Shaw 2011, r. 4) sekä "the sky's cold, blank shell" (Shaw 2011, r. 18). Metallia on epäluonnollista, ihmisen tuottamaa sotien ja teknologian materiaalia.

Taivas ja ilmakehä puolestaan maapallon elinehto. Runossa taivas on metallisen kuoren peitossa, tukahduttaen kaiken sisäänsä. Alussa taivasta kuvataan sulavana, joten siitä voisi päätellä sulavan metallin ympäröivän koko eliökuntaa, mikä on melko ahdistava, voimakas ja maailmanloppua enteilevä mielikuva. Tässä runossa taivaan panssari kuitenkin lommoutuu korpin sitä kohti sylkemien kivien voimasta.

Runossa "Raven" palataan edelliseen runoon. Kokoelmassa runot on sijoitettu ensimmäiseksi ja viimeiseksi ja näin ollen niiden luoma ympyrä sulkeutuu. Koska en kuitenkaan käsittele tässä työssä näiden kahden väliin jääviä tekstejä, koen tarpeelliseksi selventää Ravenin roolia tässä runossa. Ensimmäisessä runossa raven on kirjoitettu pienellä alkukirjaimella, tässä isolla. Se kuvastaa ei-inhimillisen linnun muutosta yliluonnolliseksi luojahahmoksi sekä nimetyksi henkilöksi. Runokokoelmassa yksi teemoista on voimattomuus olosuhteissa, joissa yksilöön kohdistuva ruumiillinen ja seksuaalinen väkivalta on arkipäiväistä. Raven ja Corn Girl ovat sisaruksia. Raven on joutunut isänsä ja velipuolensa nyrkkien uhriksi: "Fist pound your brother's brain through the wall" (Tamez 2007a, 27). Kuten ensimmäisessä runossa, jossa nyrkki murskaa korpin kallon, tässä isku kohdistuu nuoreen poikaan, joka läpi kokoelman samastetaan lintuun Raveniksi nimeämällä. Jatkuva pahoinpitely tekee pojasta mykän, samalla tavoin kuin lintukin vaikenee. He uskovat, että sanat eivät muuta mitään, sillä ei kukaan niitä kuitenkaan kuule. Corn Girl puolestaan raiskataan useaan otteeseen, kun tämä on vielä hyvin pieni. Raven tahtoisesti kostaa vääryydet mutta ei kykene siihen. Sen sijaan hän toimii ajatuksissaan ja liukuu todellisuuden ja myyttisen maailman välillä, jossa Raven on vahvempi.

In dreams his mother paints a tree onto her face

Lays down   lays down   lays down the blood

And the tree is bleeding
The tree and the blood overtake her
Until she is only red

He is conscious   alone in the hot dirt

In the forest of his heart

Sprouts evolve   into stems   branches

Overtaken by trees

(Tamez 2007b, r. 1-9.)

Runon kieli on tajunnanvirtamaista ja katkonaista, mitä korostavat pidennetyt välit sanojen välillä. Ensimmäisessä säkeistössä puhutaan Ravenin unista, joissa hänen äitinsä maalaa kasvoilleen puun ja laskee verta puun juurelle, todennäköisesti haudaten keskenmenneet sikiönsä. ”Who will return lamps to the sky?” -runossa puu on hohtava, nyt vertavuotava. Mutta kenen veri runossa virtaa? Onko kyseessä syntymättömien lasten, Ravenin äidin, Ravenin itsensä, kaltoin kohdellun luonnon vaiko jonkinlaisen ylivoimaisen pahoinvoinnin virran, joka peittää alleen sukupolven toisensa jälkeen? Toisessa säkeistössä puolestaan nähdään kuumassa maassa yksin makaava Raven, jonka sydän vertautuu metsään: ”In the forest of his heart” (Tamez 2007b, r. 7). Säkeessä yhdistyvät metsän ja sydämen syötteet. Metsiä sanotaan usein maapallon keuhkoiksi, sillä ilman yhteyttäviä kasveja ei olisi ilmakehää eikä näin ollen myöskään elämää. Toisaalta myös ilman sydäntä elämä olisi mahdotonta ja runossa metsä onkin sydämen metafora. Samalla tavoin kuin kasvit tarvitsevat happea, vettä ja ravinteita, myös sydän vaatii niitä toimiakseen. Metsän syötteeseen kuuluvat myös polut ja sydäntään voi puolestaan seurata kuin polkua metsässä ja eksyä toisinaan synkkään ja tuntemattomaan maastoon. Metsää pidetään usein seesteisenä ja pyhänäkin paikkana mutta samalla myös kesyttömänä ja kahlitsemattomana kulttuurin ulkopuolisena ympäristönä. Vertauskuvallisesti myös sydän voi saada rauhan ja se on jossain määrin pyhä ja suojeltu. Toisaalta tunteella ajattelemista – minkä nähdään tapahtuvan sydämessä – ei voi hallita eikä kahlita. Sydän voi pamppailla, poukkoilla tai hypätä kurkkuun ja sillä on kuin oma, irrallinen tahtonsa. Kuten runon metsälläkin, jossa versot ja varret kehittyvät, kasvavat ja levittäytyvät kaikkialle kontrolloimatta. Ensimmäisessä säkeistössä puu myös vuotaa verta ja koska se yhdistyy sydämeen, on kielikuva varsin vahva, sillä sydänveri ymmärretään kallisarvoisimpana verenä (esim. sanonta ”sydänverellä kirjoitettu”, jolloin tuotettu teksti on erityisen henkilökohtaista, suoraan sydämestä ammennettua ja toisinaan tuskalla höystettyä) ja sydämen fyysinen haavoittaminen on tappavaa.

Ravens are the most intelligent of all birds

Their brains carry early stages of
What we recall a radiance moment in time Revolution

Moving fast
Across the sky
(Tamez 2007b, r. 10-14.)

Seuraavassa säkeistössä todetaan hieman irrallisen oloisesti, että korvit ovat linnuista älykkäimpiä. Niillä uskotaan olevan enemmän tietoa maailman synnystä ja alkuhetkistä kuin ihmisillä -

ovathan linnut olleet maapallolla kauemmin kuin yksikään ihminen. Meidän aurinkokuntamme syntyi 4,6 miljardia vuotta sitten ja ensimmäiset linnut kehittyivät noin 150 miljoonaa vuotta sitten, kun taas ihmisen historia ulottuu vain noin 5-8 miljoonan vuoden päähän, jolloin ihmisapinoiden ja ihmisten kehityslinjat erosivat toisistaan ja nykyihminen (lat. Homo sapiens) on vielä sitäkin nuorempi, sillä ensimmäisten ihmisten synty on ajoitettu tapahtuneeksi vasta noin 100 000 vuotta sitten.

Raven pulled the lottery ticket
To catch the first humans from a wild rose constellation

And shape them into muscle and blood
But Raven smart as he is
Couldn't help looking at the fish-scale shimmer-glimmer
Stars and when he wrecked he broke through the
Thinning shell
Into mischief misterchief a chief wandering without
A name or tribe or band or soul or clan
And when Raven blinked back
Into this wreck of a world
It was too little and too late
Mischief harvested and mined his own sons
Teaching them to peck their order
With little left for naming

(Tamez 2007b, r. 15-29)

Raven kuvataan ihmisen luojana, ei tosin omasta tahdostaan vaan sattumanvaraisen arvonnän tuloksena. Ihmiset ovat vasta tähtipölyä villiruusun tähdistössä, kunnes Raven muovaa heidät lihaksi ja vereksi. Ravenin kerrotaan kuitenkin olleen liian uteliaan ja pahankurisen, ja tämän katsoessa muualle ehtii maailma jo romuttaa itsensä. Raven vertautuu tässä jumalhahmoon, joka on antanut ihmisille sekä elämän että vapaan tahdon, joka puolestaan johtaa siihen, että ihminen on erehtyväinen ja päämäärättä harhaileva sekä itsensä pahin vihollinen. Säkeistö viittaa vahvasti erinäisiin korppimyytteihin, joissa korppi esiintyy tricksterinä, pilailijana ja temppuilijana, jonka vaikuttimet ovat yleensä melko itsekkäitä. Vaikka runon Raven ei tarkoituksella jätäkään ihmisiä pulaan, on syynä maailman vinoutumiselle Ravenin loppumaton uteliaisuus ja huolimattomuus.

Inside his body that won't fight back
Huddling over
A sting to the back of his head
Fist at the nape of his neck
A body sitting on his pins him down down all the
Way down

Two hands grip Raven's head
And pound his skull into hot dirt
Brittle tumbleweed stickers
Dirt and stickers cake with drool
Oozing from his mouth
(Tamez 2007b, r. 30-40.)

Runossa palataan jälleen takaisin alun maassa makavaan Raven-poikaan, joka vertautuu myös "Who will return lamps to the sky?" -runon korppiin. Joku istuu Ravenin päällä ja hakkaa kaksin käsin tämän päätä kuumaan maahan, jossa tuulen mukana maata pitkin pyörien liikkuvat, kuivuneet kasvit eli arokierijät ("tumbleweed") liimaantuvat Ravenin suusta valuvaan kuolaan. Ensimmäisen runon korppilintu pyörii tuulen mukana holtittomasti päin piikkilankaa eikä voi puolustautua. Samoin Raven-poika on kyvytön taistelemaan pahoinpitelijäänsä vastaan. Korpin kerrotaan kuitenkin sylkevän soraa eli tekevän aktiivisesti jotain, kun taas Ravenin kasvoja isketään maahan niin voimalla, ettei hän voi tahdottomalle kuolan erittymiselle mitään, mikä korostaa alistamisen ja nöyryytyksen tunteita.

Raven
Who knows about lies, destruction, and endings
Knows
Not to say any words

His mother paints a
Blood tree
Onto his face

O! Stars!
O! Grandmothers!
O! Tree!
O! Raven!

Nobody hears

Not the sound

Nor the thought
(Tamez 2007b, r. 41-54.)

Raven on sekä poika, joka tietää, etteivät sanat auta että unien luojahahmo, joka tietää ihmiskunnan salaisuudet: " - - lies, destruction, and endings". Raven on ollut muovaamassa alkuihmistä ja koska hän erehtyi katsomaan muualle, ehti ihmiskunta jo rappeutua ja syöksyä kierteeseen, jossa nokkimisjärjestys on vallalla ja puolustuskyvyttömimmät kärsivät. Raven-poika on yksi kärsijöistä, sillä vaikka hän on vasta lapsi, on karu elämä jo lannistanut hänet ja tehnyt

hänenstä mykän. Inhimillisyyteen kuuluvat vahvasti puhekyky ja mahdollisuus kommunikoida toisten ihmisten kanssa täysin ainutlaatuisella tavalla. Raven-poika on kuitenkin menettänyt äänensä, mikä vie hänet lähemmäksi ei-inhimillistä luontoa ja sanattomia eläimiä. Toisaalta korppi on paradoksaalisesti lintu, joka kykenee puhumaan.

Runon lopussa palataan jälleen unimaailmaan ja tällä kertaa Ravenin äiti maalaa veripuun Ravenin kasvoille. Siirtääkö äiti siinä oman tuskansa ja häpeänsä pojalleen vai onko kyseessä muistutus siitä, että Ravenin on taisteltava myös syntymättömien sisarustensa puolesta? Ehkä kasvoille maalattu verinen puu toimii kuin sotamaalauksena, valmistaa kamppailuun ja antaa voimaa. Toisaalta maalaaminen peittää todelliset kasvot ja toimii kuin naamio, jonka turvin on mahdollista omaksua uusi rooli, kuten Raven-poika tekee uneksuessaan olevansa myyttinen Raven. Puu yhdistyy henkisyteen ja veri ruumiillisuuteen. Verinen puu tai veripuu puolestaan on banaali sekoitus näitä kahta, luonto on tahrattu ihmisten itsekkyydestä syntyneellä verellä.

Viimeisen säkeistön toteamus siitä, ettei kukaan kuule ääntä eikä ajatusta: "Nobody hears // Not the sound // Nor the thought" yhdistää tekstin "Who will return lamps to the sky" -runoon, jossa esiintyvät täsmälleen samat säkeet, erona vain se, että siinä kaksi viimeistä säettä on kirjoitettu pienellä alkukirjaimella, kuten ravenkin. Ehkä se merkitsee sitä, että ensimmäisessä runossa ääni, jota ei kuulla, on lähtöisin kulttuurin ja kielen ulkopuolisesta eläimestä, kun taas jälkimmäisessä runossa ajatus on ihmisen.

Varislinnut ja erityisesti korppi kantavat usein harteillaan luojan titteliä. Ne nähdään maailman ja ihmisen muovaajina, tai ainakin vahvoina vaikuttajina, ja niiden toiminnan seurauksena maailma on sellainen kuin se on. Uskomus korpista, joka tietää enemmän kuin ihmiset ja pystyy lähes mihin vain, elää hyvin syvässä ja se siirtyy aina vain eteenpäin niin runouden kuin satujenkin muodossa. Vaikka tarinoihin ei kirjaimellisesti uskoisikaan, jättävät ne silti jonkinlaisen jäljen, ja kun kuulee metsän siimeksessä todellisen maailman korpin kaikuvan ja käheän huudon, voi se tuntua siltä kuin sillä olisi jotain hyvin merkittävää kerrottavaa, sillä lintujen representaatiot kirjallisuudessa muovaavat ihmisten mielipiteitä. Kun korppi esiintyy tarpeeksi monta kertaa esimerkiksi kuoleman diskurssissa, siitä tulee totuus, jota on vaikea muuttaa, ja korppi tuleeikin todennäköisesti aina olemaan inhimillisen kulttuurin sisällä jollain tasolla yhteydessä tuonpuoleiseen.

5.2 “He is an old man again”: höyhenpeitteinen ihminen

Melinda Palacio “disconcerted crow” (2011) on ilmestynyt ensimmäisen kerran lehdessä *Pilgrimage Magazine* (vol. 35, issue 3) vuonna 2010.

if only his bird suit fit, he
grumbles and caws, drives
away his dove friends, he
pecks at uneven bristles, he
flaps and folds starched wings.
familiar feathers hang all wrong
like borrowed funeral clothes

far from dead, he
disrobes with a thud,
lands on my roof, he
morphs into a toddler,
crashes giant steps, he
skates swift on loose shingles
calls out to his pity of doves

when no one answers, he
takes up his post on a wire
outside my window, he
hunches his seaweed back,
beak snug in breast, and he
is an old man again
(Palacio 2011, r. 1-20.)

Runon lintu näyttäytyy äkäisenä. Otsikon mukaan kyseessä on hämmentynyt (“disconcerted”) varis. Hämmennys voi johtua siitä, ettei se itsekään oikein tiedä mikä se on. Varis vai ihminen vai kenties kyyhkynen? Ensimmäisessä säkeistössä se murahtelee ja raakkuu, ajaen pois kyyhkysystävänsä. Myöhemmin se huutelee katolla säälivänsä kyyhkysiä mutta kukaan ei vastaa. Ehkä se on ajanut variskumppaninsa pois jo aiemmin omalla äreydellään ja vielä kyyhkyselkin. Se yrittää sukia epätasaista höyhenpukuaan mutta se ei vain asetu: “familiar feathers hang all wrong”. Linnulla voi olla sulkasato, se voi olla sairas tai se on voinut olla reviiritappelussa. Samalla tavoin kuin vääränkokoisen hautajaispuvun lainannut ihminen, lintu tuntee olonsa epämukavaksi. Hautajaiset eivät yleensä ole kovin mieluisia tapahtumia kenellekään ja toisinaan sosiaalinen paine ajaa osallistumaan niihin silloinkin, kun ei tahtoisi. Jos pukukin on silloin vielä epäsopiva, kiristävä tai roikkuva, on olo varmasti hyvin tukala. Runon lintu ei tunne sulkiaan omiksi, ne sojottavat väärään suuntaan ja siivetkin ovat kuin tärkätyt (“starched”). Aivan kuin linnulla olisi pehmeiden

höyhenten sijasta kankaasta tehty puku, joka tärkkäyksen jäljiltä tuntuu kovalta ja jäykältä. Toisessa säkeistössä variksen kerrotaan riisuutuvan ja laskeutuvan katolle tömähdyksen kera. Riisuutumisesta syntyy mielikuva, jossa lintu pudottaa kaikki epämukavat höyhenensä kuin ihminen joka heittää ikävän hautajaispuvun yltään. Linnun kerrotaan muuttuvan lapseksi: "morphs into a toddler" (Palacio 2011, r. 11). Sanojen *morph* ('muuttaa muotoaan') sekä *toddler* ('taapero') käyttäminen viittaa siihen, että lintu muuntuu nimenomaan ihmislapseksi. Myös höyhenien riisuminen viittaa siihen. Kattolaatoilla luisteleminen puolestaan on jotain, mitä leikkisien varisten (esim. PBS 2007) voisi kuvitella harrastavan, toisin kuin vasta kävelemään oppineen lapsen. Lintu onkin ehkä samaan aikaan sekä eläin että ihminen.

Viimeisessä säkeistössä lintu lennähtää takaisin vakiopaikalleen, runon minän ikkunan ulkopuolella olevalle sähkölinjalle. Se kyhjöttää kumarassa ja selän epätasaiset höyhenet muistuttavat merilevää. Se painaa nokkansa rintaan ja muuttuu jälleen vanhaksi mieheksi. Kyseessä tuskin on varsinainen metamorfoosi ihmiseksi, toisin kuin edellisessä säkeistössä, sillä vanha ihmismies tuskin istuisi sähkökaapelilla. Todennäköisesti lintu vaipuu uneen, jolloin siitä uneksinut ihminen herää omana itsenään, vanhana ja äkäisenä miehenä. Alun hautajaisviittaus antaa ymmärtää, että mies on ollut jonkun itselleen tärkeän ihmisen hautajaisissa, mikä on saanut hänet tajuamaan omankin kuolemansa väistämättömän lähestymisen. Miestä ahdistaa koko ajatus yksinäisyydestä, ikääntymisestä ja asioiden hallitsemattomuudesta, ja siksi lainapuku ei sovi eivätkä linnun sekaiset höyhenet tottele. Uneksiessaan olevansa lintu, mies nuorenee ja muuttuu lapseksi jälleen.

Metamorfoosin teema on varislintujen kohdalla hyvin käytetty, alkaen niiden trickster-hahmoisesta pilailusta, mitä esiintyy monissa intiaanilegendoissa. Joissain heimoissa on elänyt uskomuksia myös lintujumalista. Esimerkiksi meteoriittien on uskottu olevan maahan pudonneita jumalia ja ne on kääritty sulkiin hautaamista varten (Lutwack 1994, 82-83). Jumalat ovat siis maahan pudotessaan kadottaneet höyhenensä aivan kuten runon variskin muuttuessaan lapseksi, ja sulkien kanssa hautaaminen antaa heille takaisin heidän voimansa ja lintuutensa. Runossa höyhenpuku vertautuu hautajaisvaatteisiin mutta lintu/ihminen tahtoo päästä niistä eroon, koska ne eivät ole sopivia. Linnun ilmoitetaan olevan myös "far from dead" (Palacio 2011, r. 8). Se on ehkä jo ikääntynyt mutta kuolema on kuitenkin vielä kaukana ja siksi hautajaispuku on saatava pois päältä. Toisaalta lintujumalilla on paljon vastuuta ja niiltä odotetaan suuria tekoja, joten höyhenet päältään karistamalla varis voi päästä eroon painavasta taakasta ja olla vain oma itsensä.

5.3 “Maybe they are the Dead returned”: runolinnut ja kuolema

Danusha Lamérisin runoja on aiemmin ilmestynyt useissa kirjallisuuslehdissä sekä runoantologioissa *In a Fine Frenzy: Poets Respond to Shakespeare* (University of Iowa Press 2005) ja *Intimate Kisses* (New World Library 2003). “The Crows Return” -runossa (2011) kuolema yhdistyy variksen hahmoon.

No nightingales are these,
the hundred or so graceless travelers
who swarm and caw,
thicken the peach blossom sky,
then land on the thin, black wires.
(Laméris 2011, r. 1-5.)

Aluksi variksia kuvataan negaation kautta, ne eivät ole satakieliä. Tällaiset epämääräisyyskohdat jättävät avoimeksi sen, mitä kohde on ja lukijan on täydennettävä se mielessään. Lisäksi kieltoilmaukset luovat mielikuvan siitä, mitä ne kieltävät. (Katajamäki 2000, 138-139, 141.) Tässä tapauksessa siis satakielestä. Satakieli on kaunisääninen, vaatimaton ja viaton laululintu. Mikäli varis ajatellaan sen vastakohtana, on se röyhkeä, käheä-ääninen ja pahanilkinen. Liikkeellä on suuri varisparvi: “the hundred or so” ja ne peittävät persikankukan värisenä hohtavan taivaan ja laskeutuvat lopulta ohuille, mustille kaapeleille. Lintuja kuvataan matkaajina (“travelers”) ja vaikka kaikki linnut ovat jossain määrin sellaisia, herättää sen mainitseminen mielikuvan erityisen levottomista linnuista, jotka eivät oikein tiedä minne asettua ja jotka kykenevät kulkemaan eri maailmojen välillä. Suuren mustan lintuparven näkeminen vaaleaa taivasta vasten on hyvin vaikuttavaa ja ehkä pahaenteisenkin oloista.

Below, the oily gutters,
cars lined up along an endless
stretch of asphalt,
the last light glinting off their fenders.
(Laméris 2011, r. 6-9.)

Seuraavassa säkeistössä näkymä aukeaa lintujen perspektiivistä. Alapuolella näkyvät öljyiset räystäät ja loputtomat autojonot asfaltilla, valon välkehtiessä niiden lokasuojista. Runon tummanpuhuvuutta korostavat sanat kuten *oily*, *asphalt*, *last light* sekä edellisen säkeistön *black wires*. Linnut hohtavat öljyisen mustina, kuten niiden alapuolella oleva kiiltävä asfalttikin. Viimeiset valon säteet puolestaan tuovat mukanaan viittauksen pimeyteen; pimenevään iltaan tai varisparven peittämään aurinkoon.

What urgency
has brought them here,
this murder of messengers,
cacophony of barbed voices?

Maybe they are the Dead
returned, come to tell us
they're not elsewhere, but here,
between the low cloud layer
and rotting loam.

That while we mourn for them,
all along they have been
calling back to us
in their loudest, harshest songs.
(Laméris 2011, r. 10-22.)

Ilmaus "murder of messengers" viittaa erityisesti runoilijoiden suosiossa olevaan idiomaattiseen ilmaukseen *murder of crows*, jolla tarkoitetaan suurta varisparvea. Runon minä ihmettelee, mikä on tuonut linnut paikalle ja toteaa, että ehkä linnut ovat kuolleiden ihmisten sieluja, jotka ovat palanneet kertomaan, että he ovat olleet täällä koko ajan. Varisten piikikäs kakofonia ("cacophony of barbed voices") ja niiden kovaäänisimmät laulut on ehkä tarkoitettu merkiksi sureville ihmisille, että edesmenneet läheiset ovatkin aivan lähellä. Runo kytkeytyy tiukasti pitkään historiaan, jossa sielun on uskottu siirtyvän linnun ruumiiseen kuoleman yhteydessä tai lintujen on ajateltu vievän sielun mukanaan tuonpuoleiseen (Lutwack 1994, 119).

Saman teeman ympärille - tosin ruumiillisemmin - rakentuu myös Deborah A. Mirandan "My Crow" (2011). Mirandalta on julkaistu aiemmin muun muassa *The Zen of La Llorona* -runokokoelma (Salt Publishing 2005) sekä *Indian Cartography* -runoelma (Greenfield Review Press 1999), joka voitti myös First Book Awardin⁷.

I know I will travel to heaven in the guts of a crow –
each of us assigned transportation at birth, marked

upon our arrival in smoggy cities, cold mountains, green lakes,
deserted parking lots. That's why God make so many crows, you see:

no body forgotten, no flesh left undigested. A time to live,
a time to die, a time to re-enter Creation through

---

⁷ Native Writers' Circle of Americasin jakama kirjallisuuspalkinto, joka on yksi harvoista palkinnoista, jonka kaikki saajat ja äänestäjät ovat syntyperäisiä amerikkalaisia kirjailijoita.

the lift of blackest feathers. - -
(Miranda 2011, r. 1-7.)

Runon minä toteaa, että hän matkustaa kuollessaan taivaaseen variksen sisälmyksissä. Hän uskoo, että jokainen ihminen on syntyessään merkattu, jotta kuoleman hetkellä varis osaa tulla paikalle ja kierrättää ruumiin syömällä sen: "no body forgotten, no flesh left undigested. A time to live, / a time to die, a time to re-enter Creation through // the lift of blackest feathers". Säerykelmässä on vahva viittaus myös Raamattuun: "Aika on syntyä ja aika kuolla" (Saarn. 3:2). Runon minä uskoo, että variksia on niin paljon juuri siksi, jotta yksikään ruumis ei unohtuisi.

Elämän kiertokulku on raadollista; kaikki mikä on, on joskus ollut jotain muuta ja tulee vielä joskus olemaan jotain muuta. "The Crows Return" ja "My Crow" -runoissa yhteistä on se, että kuolleen ihmisen sielu matkaa niiden mukana. Ensimmäisessä sielut ovat maanpäällä varislinnuiksi ruumiillistuneina, kun taas jälkimmäisessä linnut vain kierrättävät ruumiin ja sielu kulkee taivaaseen lintujen itsensä mukana, mikä implikoi sitä, että varikset ovat enemmän kuin tervetulleita taivaaseen.

6 PÄÄTÄNTÖ

*Hyvä runo ei ota kantaa, vaan kantaa monenlaista mahdollisuutta ja tulkinnan vapautta. Se on kenttä, joka vapauttaa ajatukset mahdollisuuksiin. Siksi sieltä voi löytää, mitä etsii.
(Yrjänä 1999.)*

Runojen valinta ja sovittaminen luomiini kategorioihin oli haastava tehtävä. Erityisesti sellaisia runoja, joissa lintuihin olisi suhtauduttu puhtaasti eläiminä, oli mahdotonta löytää kielen asettamien haasteiden vuoksi. Monessa runossa oli viitteitä lintujen ääniin, ulkonäköön ja eläimellisiin piirteisiin mutta kokonaisuutena ne eivät vastanneet tarkoitusta, joten en kajonnut niihin. Valitsemani runot ”I Knew Two Crows”, ”After the Fire” ja ”Thirteen Ways of Looking by a Black Bird” toimivat kuitenkin mielestäni analyysin kohteina riittävän hyvin, otettaessa huomioon rajalliset resurssini tähän tutkimukseen soveltuvan materiaalin etsinnässä. Vastapainona inhimillistäviä piirteitä sisältäviä ja metamorfoosin teemoja hyödyntäviä runoja oli puolestaan runsaasti ja niiden seasta juuri näiden käsittelemieni tekstien valikointi vei aikaa, koska hyviä tulkintamahdollisuuksia oli niin paljon.

Varislinnut ovat tutkimuskohteena hyvin hedelmällinen aihe ja niistä riittäisi aineistoa vielä huomattavasti laajempaankin tutkimukseen mutta sellainen vaatisi syvempää perehtymistä niin lintujen pitkään kulttuurihistoriaan kuin amerikkalaiseen kirjallisuuteenkin. Valitsemani aineisto ei täysin vastannut tutkimuksen tarpeisiin, sillä esimerkiksi korppiin tiukasti liitetty merkitys tummanpuhuvana kuoleman viestintuojana jäi melko ohueksi. Toisaalta monissa runoissa lintuja käsiteltiin tuoreilla tavoilla, kuten runossa ”Thirteen Ways of Looking by a Black Bird” ja se sai pohtimaan, onko tällaisten tunnettujen ja jossain määrin kuluneiden merkitysten etsiminen runoista edes kovin tärkeää. Maailman muuttuessa myös lintujen representaatiot muuttuvat ja näiden uusien merkitysten ja metaforien kautta linnut elävät varmasti tulevaisuudenkin kirjallisuudessa.

Tutkimuskysymyksiäni olivat: millä tavoin lintujen representaatiot kirjallisuudessa näkyvät ihmisten suhtautumisessa todellisen maailman lintuihin? Kuinka todellisia lintuja voidaan kuvailla runouden kielellä, joka on kuitenkin aina inhimillisten kokemusten värittävä? Ja mikä merkitys nimenomaan varislinnuilla on amerikkalaisessa runoudessa ja mitä sen tutkimisella voidaan saavuttaa? Olen pyrkinyt työssäni vastaamaan niihin mahdollisimman hyvin, vaikka mitään yksiselitteisiä vastauksia näihin kysymyksiin ei olekaan. Kirjallisuudessa esitetyt lintuhahmot vaikuttavat lukijoihin eri tavoin, riippuen lukijan omista kokemuksista ja ajatuksista sekä siitä

millaisen tulkinnan hän runoista tekee. Yleismaailmallisesti voidaan kuitenkin todeta, että kirjallisuudella on merkitystä myös todellisessa maailmassa toimimiselle. Sen avulla voidaan nostaa esiin niin ympäristöongelmat kuin lintuihin kohdistuva kaltoin kohtelukin. Lisäksi varisten tuominen runouden piiriin auttaa ymmärtämään niitä myös eläiminä. Kieli on aina erottava tekijä inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä mutta siitä huolimatta linnuista on mahdollista kirjoittaa runoja, joissa säilytetään myös niiden eläimellisiä piirteitä. Amerikkalaisessa runoudessa varislinnuilla on eittämättä suuri rooli vanhojen intiaanimyttien perinnön vuoksi sekä siksi, että Yhdysvalloissa sekoittuu niin monen maan kulttuuri, että varislinnuista on syntynyt uudenlainen, moniulotteinen ja kompleksinen kuva. Lisäksi Edgar Allan Poe on toiminut suurena vaikuttajana nimenomaan korpin sysäämisessä populaarikulttuurin synkkyyden ilmentäjäksi. Linnut ovat kautta aikojen olleet ihmisille hyvin tärkeitä, niin kumppaneina kuin symboleinakin, ja niiden syvällisempi ymmärtäminen auttaa ymmärtämään myös ihmisluontoa. Kulttuurin ja luonnon välinen railokin kaventuu - ainakin hetkittäin - kun varislintujen merkitysten ja lintuuden pohtimiselle uhrataan aikaa.

LÄHTEET

Primaarilähteet

- Anderson, Len** (2011): "On the Nature of Things" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 30-31.
- Arin, Jennifer** (2011): "Force of Nature" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 124.
- Buckley, John F. & Ott, Martin** (2011): "Thirteen Ways of Looking by a Black Bird" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 104-106.
- Golburgh Johnson, Sheila** (2011): "After the Fire" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 79.
- Laméris, Danusha** (2011): "The Crows Return" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 122.
- Miranda, Deborah A.** (2011): "My Crow" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 125.
- Natal, Jim** (2011): "Early Morning Crow" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 14.
- Osborn, Enid** (2011): "I Knew Two Crows" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 93-94.
- Palacio, Melinda** (2011): "disconcerted crow" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 75.
- Shaw, Edwin** (2011): "Crow Song" teoksessa *A Bird Black as the Sun. California Poets on Crows & Ravens*. Osborn, E. & Anderson, C. (toim.) Santa Barbara, CA: Green Poet Press, 16.
- Tamez, Margo** (2007a): "Addiction to the Dead" teoksessa *Raven Eye*. Tucson, AZ: University of Arizona Press, 26-30.
- Tamez, Margo** (2007b): "Raven" teoksessa *Raven Eye*. Tucson, AZ: University of Arizona Press, 75-77.
- Tamez, Margo** (2007c): "The Birth of Thought Woman" teoksessa *Raven Eye*. Tucson, AZ: University of Arizona Press, 22-23.
- Tamez, Margo** (2007d): "What She Knows" teoksessa *Raven Eye*. Tucson, AZ: University of Arizona, 67-68.
- Tamez, Margo** (2007e): "Who will return lamps to the smelted sky?" teoksessa *Raven Eye*. Tucson, AZ: University of Arizona Press, 3-4.

Painetut lähteet

- Allen, Mary** (1983): *Animals in American Literature*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Feher-Elston, Catherine** (1991): *Ravensong. A Natural and Fabulous History of Ravens and Crows*. New York, NY: Penguin Group.
- Glotfelty, Cheryl** (1996): Introduction. Teoksessa *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Glotfelty, C. & Fromm, H. (toim.) Athens, GA: The University of Georgia Press.

- Hassler, Lynn** (2008): *The Raven: Soaring Through History, Legend & Lore*. Tucson, AZ: Rio Nuevo Publishers.
- Hughes, Ted** (1970a): "Crow's Account of St George" teoksessa *Crow: From the Life and Songs of the Crow*. London: Faber & Faber.
- Hughes, Ted** (1970b): "Examinations at a Womb-door" teoksessa *Crow: From the Life and Songs of the Crow*. London: Faber & Faber.
- Kajannes, Katriina** (2000): "Kognitiivinen kirjallisuudentutkimus". Teoksessa *Kirjallisuus, kieli ja kognitio. Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta*. Kajannes, K. & Kirstinä, L. (toim.) Helsinki: Yliopistopaino.
- Katajamäki, Sakari** (2000): "Runouden kieltoilmaukset ja kuvallisuuden paradoksi". Teoksessa *Kirjallisuus, kieli ja kognitio. Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta*. Kajannes, K. & Kirstinä, L. (toim.) Helsinki: Yliopistopaino.
- Kraemer, Joel L.** (2010): *Maimonides: The Life and World of One of Civilization's Greatest Minds*. New York, NY: Doubleday Religion.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku** (2008): "Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen". Teoksessa *Äänekäs kevät: Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Lahtinen, T. & Lehtimäki, M. (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lakoff, George & Turner, Mark** (1989): *More than cool reason. A field guide to poetic metaphor*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Lindow, John** (2001): *Norse Mythology: A Guide to the Gods, Heroes, Rituals and Beliefs*. Oxford, NY: Oxford University Press.
- Lummaa, Karoliina** (2010): *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Väitöskirja. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Lummaa, Karoliina** (2013): "Vieraslajisuudesta vierasmaailmallisuuteen - lintujen kohtaamisen uutta runousoppia" julkaisussa *Avain* 2/2013, 25-42.
- Lutwack, Leonard** (1994): *Birds in Literature*. Gainesville, FL: University Press of Florida.
- Marzluff, John M. & Angell, Tony** (2005): *In the Company of Crows and Ravens*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Mikkonen, Kai** (1997): *The Writer's Metamorphosis: Tropes of Literary Reflection and Revision*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Neruda, Pablo** (1950/2005): "Eternidad" teoksessa *Canto General*. Santiago: Pehuén Editors.
- Päivärinta, Anne** (2010): "Kognitiivinen metafora runoanalyysin selkäranganä? Dylan Thomasin 'After the funeral' -runon ruumiilliset kielikuvat ja koherenttiuden haaste" julkaisussa *Avain* 4/2010, 5-23.
- Revonsuo, Antti** (2006): "Mitä on kognitiivinen neurotiede?" teoksessa *Mieli ja aivot. Kognitiivisen neurotieteen oppikirja*. Hämäläinen, Heikki et al. (toim.) Jyväskylä: Gummerus.
- Saaritsa, Pentti** (1983): "Ikuisuus" teoksessa *Pablo Neruda: Valitut runot*. Helsinki: Tammi.
- Sax, Boria** (2003): *Crow*. London: Reaktion Books.
- Stockwell, Peter** (2002): *Cognitive Poetics. An introduction*. London: Routledge.
- Tolkien, J.R.R.** (1977): *The Silmarillion*. London: George Allen & Unwin.
- Turner, Mark** (1996): *The Literary Mind: The Origins of Thought and Language*. New York, NY: Oxford University Press.

Viitala, Jussi (2010): *Älykäs eläin*. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Elektroniset lähteet

Adamson, Joni (2012): "'¡Todos Somos Indios!' Revolutionary Imagination, Alternative Modernity, and Transnational Organizing in the Work of Silko, Tamez, and Anzaldúa". *Journal of Transnational American Studies* vol. 4, no. 1. American Cultures and Global Contexts Center, UC Santa Barbara. <<http://escholarship.org/uc/item/2mj3c2p3>> Tarkistettu 12.4.2013.

Alpenfels, Ethel (1955): "The Anthropology and Social Significance of the Human Hand". *Artificial Limbs* vol. 2 no. 2, 4-21. <http://www.oandplibrary.org/al/pdf/1955_02_004.pdf>. Tarkistettu 23.3.2014.

Brandt, Line & Brandt, Per A. (2005): "Making sense of a blend: A cognitive-semiotic approach to metaphor". Center for Kulturforskning. Aarhus Universitet. <http://www.hum.au.dk/ckulturf/pages/publications/lb/blend_metaphor.pdf> Tarkistettu 23.3.2014.

Bukowick, Karen (2004): *Truth and Symbolism: Mythological Perspectives of the Wolf and Crow*. Boston College. College of Arts and Sciences. Väitöskirja. Saatavilla osoitteessa: <<http://hdl.handle.net/2345/489>> Tarkistettu 10.1.2014.

Dickinson, Rachel J. (2001): "The Secret Lives of Crows".

Easterlin, Nancy (2004): "'Loving Ourselves Best of All': Ecocriticism and the Adapted Mind". *Mosaic : a Journal for the Interdisciplinary Study of Literature* vol. 37 no. 3, 1-18. <<http://search.proquest.com.ezproxy.jyu.fi/docview/205372345?accountid=11774>> Tarkistettu 22.4.2014.

Eaton, Joe & Sullivan, Ron (2012): "Why ravens, crows are more common now in Bay Area". *San Francisco Chronicle*. <<http://bit.ly/ICB5Z3>> Tarkistettu 11.4.2013.

Emery, Nathan J. & Clayton, Nicola S. (2004): "The Mentality of Crows: Convergent Evolution of Intelligence in Corvids and Apes". *Science* vol. 306 no. 5703, 1903-1907. <<http://dx.doi.org/10.1126/science.1098410>> Tarkistettu 14.4.2013.

Gummere, Francis B. (1909/2013): "Beowulf". <<http://www.gutenberg.org/files/981/981-h/981-h.htm>> Tarkistettu 13.10.2013.

Huang, Hsinya (2011): "Towards Transnational Native American Literary Studies". *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 13.2. <<http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.1744>> Tarkistettu 12.4.2013.

Leonard, William E. (1916): "On the Nature of Things". <<http://www.gutenberg.org/files/785/785-h/785-h.htm>> Tarkistettu 18.3.2014.

Lippsett, Lonny (2005): "A Lone Voice Crying in the Watery Wilderness". Woods Hole Oceanographic Institution. <<http://www.whoi.edu/oceanus/feature/a-lone-voice-crying-in-the-watery-wilderness>>. Tarkistettu 23.3.2014.

Lumsden, Paul L. (1997): *The bear in selected American, Canadian, and Native literature: A pedagogical symbol linking humanity and nature*. UMI Dissertations Publishing. Väitöskirja. Canada: University of Alberta. Saatavilla osoitteessa: <<http://hdl.handle.net/10402/era.3430>> Tarkistettu 18.4.2013.

McGowan, Kevin J. (2010): "Frequently asked questions about crows". Cornell University. <<http://www.birds.cornell.edu/crows/crowfaq.htm>>. Tarkistettu 19.1.2014.

McGowan, Kevin J. (1996): "Family Lives of the Uncommon American Crow". Cornell University. <<http://www.birds.cornell.edu/crows/planta.htm>>. Tarkistettu 27.4.2014.

NCARalph (2011): Crows Playing Swinging from a Branch. <<http://www.youtube.com/watch?v=YbdNtC4V3IM>> Tarkistettu 13.4.2013.

PBS (2007): NATURE | Ravens | Ravens Playing in Snow. <<http://www.youtube.com/watch?v=gigpenWavO8>> Tarkistettu 12.4.2013.

- Pilgrim, David** (2000a): "Who was Jim Crow?". Ferris State University.
<<http://www.ferris.edu/htmls/news/jimcrow/who.htm>>. Tarkistettu 13.3.2014.
- Pilgrim, David** (2000b): "What was Jim Crow?". Ferris State University.
<<http://www.ferris.edu/htmls/news/jimcrow/what.htm>>. Tarkistettu 13.3.2014.
- Poe, Edgar A.** (1845/2012): "The Raven". <<http://www.gutenberg.org/files/17192/17192-h/17192-h.htm>>
Tarkistettu 23.3.2014.
- Shelley, Percy** (1821/2003): "Adonais" <<http://www.gutenberg.org/files/10119/10119-h/10119-h.htm>>
Tarkistettu 4.9.2013.
- Stevens, Wallace** (1954): "Thirteen Ways of Looking at a Blackbird".
<<http://www.poetryfoundation.org/poem/174503>> Tarkistettu 29.4.2014.
- Taylor, Alex H; Hunt, Gavin R; Medina, Felipe S. & Gray, Russell D.** (2009): "Do New Caledonian crows solve physical problems through causal reasoning?" *Proceedings of the Royal Society B.* vol. 276 no. 1655, 247-254. <<http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2008.1107>> Tarkistettu 11.4.2013.
- Yrjänä, Aki W.** (1999): Kysymykset & vastaukset. 11.1.1999. <<http://cmx.fi/kysy/index.php>> Tarkistettu 23.3.2014.